

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
ім. С.З.ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ
КАФЕДРА АРХІТЕКТУРИ**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи
рівня вищої освіти «Магістр»

на тему: *Церковна архітектура малих міст Львівської області на
прикладі міста Комарно.*

Виконав:

студент VI курсу, групи Арх - 61
спеціальності
191 «Архітектура та містобудування»

Вітер С.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник

Степанюк А.В.

(прізвище та ініціали)

Консультанти з розділів:

Науково-дослідний

Степанюк А.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Охорона навколишнього
середовища

Панас Н.Є.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Дубляни - 2025 рік

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
ім. С.З.ГЖИЦЬКОГО**

Факультет будівництва та архітектури
Кафедра архітектури

Рівень вищої освіти «Магістр»

Спеціальність 191 «Архітектура та містобудування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

17. 03. 2025 року

З А В Д А Н Н Я
на магістерську роботу

студенту

Вітру Сергію Степановичу
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи:

*Церковна архітектура малих міст Львівської області на
прикладі міста Комарно*

керівник роботи

Степанюк Андрій Володимирович к.арх., доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом університету від 14 березня 2025 року № 189 – 4

2. Строк подання студентом роботи 20.12.2025р.

3. Вихідні дані до роботи:

*містобудівні схеми Львівської області, об'єднананої
територіальної громади, міста Комарно, ілюстративні матеріали
наукової літератури та інтернет-ресурсів, авторські фото
досліджуваних архітектурних об'єктів, замальовки, обмірні креслення*

4. Зміст пояснювальної записки:

Реферат

Зміст

*Вступ (актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, методика
дослідження).*

Розділ 1. Стан проблеми, огляд літератури.

Розділ 2. Комплексне дослідження церковної архітектури.

2.1. Дослідження зарубіжного досвіду церковної архітектури.

2.2. Дослідження досвіду церковної архітектури Львівської області, Західного регіону України.

Розділ 3. Проектні пропозиції будівництва церкви у місті Комарно Львівської області.

Розділ 4. Охорона навколишнього середовища.

Висновки та пропозиції

5. Перелік графічного матеріалу:

архітектурно-ілюстративні матеріали з дослідження задекларованої проблеми вітчизняного та зарубіжного досвіду, проектні пропозиції церкви у місті Комарно.

6. Консультанти розділів проекту

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Степанюк А.В., доцент		
2	Степанюк А.В., доцент		
3	Степанюк А.В., доцент		
4	Панас Н.Є., доцент		

7. Дата видачі завдання 18.03.2025р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1	Збір та опрацювання матеріалів для виконання кваліфікаційної магістерської роботи	24.03-20.10.25р.	
2	Написання пояснювальної записки кваліфікаційної магістерської роботи	20.10-22.11.25р.	
3	Виконання ілюстративних та архітектурно-планувальних креслень	22.11-20.12.25р.	
4	Представлення кваліфікаційної роботи на перевірку на плагіат та підпис	20.12.25р.	

Студент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

Вступ.....	5
1. Комплексне дослідження архітектурно-планувального об'єкта (м. Комарно).....	7
1.1. Комплексне дослідження сакральних об'єктів у місті Комарно.....	7
1.1.1. Історичний розвиток міста та його сакральної забудови.....	7
1.1.2 Аналіз містобудівної ситуації (розташування храмів у структурі міста).....	17
1.1.3. Архітектурно-типологічна характеристика храмів Комарно.....	19
1.1.4. Художньо-образна та символічна складова храмової архітектури.....	24
1.2. Особливості сакральної архітектури малих міст Львівської області.....	25
1.2.1. Загальні тенденції в архітектурі малих міст Галичини.....	26
1.2.2. Порівняння з Комарно.....	34
1.3. Сакральна архітектура української діаспори за кордоном.....	39
1.3.1. Історичні передумови діаспори.....	40
1.3.2. Стилi та типи церков.....	42
1.3.3. Матеріали та технології.....	44
1.3.4. Порівняння з Україною.....	46
1.3.5. Висновки по діаспорі.....	48
1.3.6. Висновки до розділу.....	49
Список літератури.....	52

Вступ

Сакральна архітектура є одним із найяскравіших проявів духовної культури українського народу. Вона відображає історію, світогляд, традиції та мистецький смак кожної епохи, утілюючи в камені й дереві прагнення людини до гармонії з Богом і природою. Особливу роль у збереженні цих традицій відіграють **малі міста Галичини**, де храми століттями були не лише осередками віри, а й центрами громадського життя, культури та освіти.

Малі міста Львівської області, зокрема Комарно, вирізняються багатством духовної спадщини та різноманіттям архітектурних форм. Їхні сакральні споруди є свідченням тісного переплетення українських народних традицій із європейськими художніми впливами. Тут у невеликому міському просторі поєднуються **дерев'яні храми українського типу з мурованими костелами й церквами барокового та рококового стилю**, створюючи гармонійний архітектурний ансамбль, що зберігався попри історичні випробування.

Місто **Комарно** є показовим прикладом такого поєднання. У ньому втілено характерні риси духовного життя Галичини: співіснування кількох конфесій, розвиток народного зодчества та поступове впровадження європейських архітектурних течій. Тут збереглися цінні пам'ятки — **дерев'яна церква Святого Архангела Михаїла, мурована церква Святого Михаїла та костел Успіння Пресвятої Богородиці**, які репрезентують різні стилі, матеріали та художні підходи до сакрального будівництва.

Актуальність теми зумовлена потребою **збереження та наукового осмислення сакральної спадщини малих міст**, яка часто залишається поза увагою дослідників, хоча саме вона найповніше передає дух місцевої культури. Вивчення архітектури Комарна дозволяє простежити не лише розвиток окремих храмів, а й формування архітектурного образу міста, у якому духовне та просторове є нерозривно пов'язаними.

Метою дипломної роботи є комплексне дослідження сакральної архітектури м. Комарно як прикладу розвитку храмового будівництва малих міст Львівської області, визначення її стильових, композиційних та художніх особливостей, а також аналіз впливу історичних і культурних чинників на формування сакрального середовища.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- дослідити історичні етапи розвитку сакральної архітектури Комарна;
- проаналізувати архітектурно-планувальні особливості основних храмів міста;
- визначити стильові риси та художньо-образні елементи споруд;
- провести порівняння храмів Комарна з сакральними об'єктами інших малих міст Львівської області;
- розглянути збереження та трансформацію українських архітектурних традицій у храмах діаспори за кордоном.

Об'єктом дослідження є сакральні споруди м. Комарно, а **предметом** — їхні архітектурно-планувальні, стильові та художні особливості.

Методи дослідження ґрунтуються на історико-порівняльному, типологічному, мистецтвознавчому та аналітичному підходах. У роботі використано натурні спостереження, фотофіксацію, архівні матеріали, літературні джерела та власні польові дослідження.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів для подальших наукових досліджень, реставраційних і проєктних робіт, а також у популяризації архітектурної спадщини малих міст Львівщини як частини національної культурної ідентичності.

Розділ 1. Стан проблеми. Огляд літератури

1.1. Історіографія питання (дослідження сакральної архітектури в Україні та світі)

У цьому розділі буде стислий огляд того, як у науковій літературі розвивалося вивчення сакральної архітектури в Україні та світі. У цьому підрозділі узагальнюються основні дослідження, підходи та напрями, що сформували сучасне розуміння храмобудування як історичного, мистецького й культурного явища. Зокрема, розглядаються праці українських авторів, окремо висвітлюються європейські й світові дослідження та порівняння українських і зарубіжних наукових традицій. Також у цьому підрозділі окреслюються основні наукові напрями, що сформувалися в історіографії.

1.1.1 Дослідження українських науковців.

Українська наука має значний доробок у сфері сакральної архітектури, особливо щодо дерев'яних та мурованих храмів історичних регіонів. Вагомий внесок зробили Михайло та Роман Слободяни, автори праць *«Українські дерев'яні церкви»* та *«Пам'ятки дерев'яного зодчества України»*, у яких систематизовано тризрубні, хрещаті й багатобанні типи храмів і розкрито їхні регіональні особливості. Володимир Вуйцик у виданні *«Архітектура Львова. Час і стилі»* та численних дослідженнях сакральних комплексів Галичини аналізував барокові й ренесансні традиції. Богдан Черкес у працях *«Архітектура і традиція»* і *«Ідентичність архітектури»* розглядав храм як елемент просторової й культурної пам'яті міста.

Микола Каспрук у роботах *«Дерев'яні храми України»* та *«Архітектура сакральних споруд»* наголошував на взаємодії храму з ландшафтом, топографією та історичним середовищем. Цінним доповненням є локальні дослідження Б. Мариконі та І. Андреїка, які документують розвиток

парафіяльних осередків і сакральних об'єктів малих міст Львівської області, зокрема Комарна.

Методологічно українські дослідники застосовували історико-архівний аналіз, порівняльно-типологічний метод, мистецтвознавчий підхід, натурні обстеження, графічні обміри, а також елементи іконографічного аналізу та канонічних досліджень. Поєднання цих підходів дало змогу сформувати цілісне уявлення про конструктивні, композиційні та символічні особливості храмів різних регіонів України.

Узагальнюючи, українська наукова традиція ґрунтовно висвітлює історичну еволюцію храмобудування, типологію, стилістику й роль локальних традицій, але менше уваги приділяє малим містам і локальній специфіці їхнього сакрального простору.

1.1.2. Зарубіжні дослідження та порівняння підходів

Європейські та світові дослідження вирізняються ширшою міждисциплінарністю. Класичні праці Ніколаса Певзнера, зокрема «*An Outline of European Architecture*», забезпечують фундаментальний аналіз стилістичної еволюції храмів — від романського стилю до модерністичної архітектури. Представники німецької школи, як-от Георг Деген та Ганс Зедлемайр, досліджували конструктивну логіку готичних і барокових церков, приділяючи увагу розвитку структурних систем та просторової організації. Важливе місце посідають дослідження символіки сакрального простору, що розвивалися у працях Мирчі Еліаде («*The Sacred and the Profane*»), Рудольфа Штайнера та представників феноменологічної школи, які наголошували на духовному вимірі архітектури та взаємодії людини з простором храму

Важливими є польські дослідження дерев'яної сакральної архітектури — роботи С. Ковальчика та Я. Гродзіцького, які аналізують традиційні конструктивні системи Карпатського регіону, особливості каркасного і

тесняного будівництва та роль природного середовища у формуванні храмового образу.

Європейські підходи характеризуються більшою увагою до **хронології стилів, конструкційної еволюції, культурного ландшафту** та активного застосування **цифрових технологій**: 3D-реконструкцій, GIS-аналізу, цифрових обмірів. Натомість українські дослідження зосереджені переважно на **етнокультурній традиції, символічній структурі храму, типологічних схемах** та локальній специфіці.

1.1.3. Основні напрями дослідження сакральної архітектури

У науковій літературі сформувалося кілька ключових напрямів вивчення храмової архітектури.

Історичний напрям простежує розвиток храмових композицій і конструкцій від раннього християнства до сучасності.

Стилістично-типологічний напрям аналізує архітектурні стилі (готика, бароко, класицизм, модерн), типи храмів (тризрубні, хрещаті, базилікальні) та регіональні особливості.

Символічно-богословський напрям вивчає богословське значення форм — орієнтацію храму, вертикальну ієрархію простору, роль купола й сакральних осей.

Літургійний напрям досліджує вплив богослужіння на планувальну структуру храму.

Ландшафтно-контекстуальний напрям акцентує на взаємодії храму з рельєфом, історичним середовищем і містобудівною структурою поселення.

Разом ці напрями дають можливість комплексно аналізувати храм як культурний, духовний і просторовий феномен.

1.1.4. Маловивчені аспекти та актуальність дослідження

Попри значний масив літератури, низка питань залишається недостатньо опрацьованою. Передусім це **сакральна архітектура малих міст Львівщини**, зокрема Комарна, яке має давній історичний розвиток, але рідко виступає предметом системних архітектурних досліджень. Недостатньо вивчена також **взаємодія храмів із ландшафтом** і топографією малих поселень, хоча ці чинники визначально впливали на формування сакральних домінант.

Майже не досліджені **сучасні трансформації храмобудування** доби незалежності, які нерідко створюють дисонанс із традиційною архітектурною спадщиною. Так само маловисвітленими залишаються **духовно-символічні особливості локальних громад**, їхні ритуали, легенди та культурна пам'ять, що суттєво впливають на сприйняття храму, але рідко аналізуються в наукових студіях.

Отже, актуальність даної роботи визначається необхідністю комплексного дослідження сакральної архітектури малих міст Львівської області — на прикладі Комарна — із урахуванням історичних, просторових, типологічних та культурних чинників, які досі залишаються недостатньо висвітленими.

1.2. Особливості сакральної архітектури малих міст Галичини

У цьому підрозділі розглядаються типи сакральних споруд — дерев'яні й муровані храми, каплиці, придорожні хрести та окремі дзвіниці — а також їхня композиційна специфіка та зв'язок із ландшафтом. Аналізуються географічні, історичні та стилістичні чинники, що впливали на формування

архітектурного середовища малих міст, включно з традиціями розташування храмів, впливом рельєфу, поєднанням народних форм із європейськими стилями. Окрему увагу приділено ролі храму в житті громади, його просторовій домінанті та культурному значенню, а також відмінностям сакральної архітектури малих міст у порівнянні з великими урбаністичними центрами.

1.2.1 Типи сакральних споруд та їхня композиційна специфіка

Сакральна архітектура малих міст Галичини вирізняється різноманітністю типів споруд та особливою композиційною організацією, що формувалася під впливом місцевих традицій і ландшафтних умов. Найпоширенішими є **дерев'яні тризрубні та хрещаті церкви**, що зберігають давню карпатсько-галицьку будівельну традицію, а також **муровані храми й костели**, які з'являлися у містах із розвинутішою парафіяльною структурою. Окрему групу становлять **каплиці, придорожні хрести та дзвіниці**, що формують дрібномасштабний, але важливий елемент сакрального простору й відображають релігійність місцевих громад.

Композиційно сакральні споруди малих міст мають **компактні плани, стримані об'єми та тісний зв'язок із ландшафтом**. Храми часто розташовані на підвищеннях або центральних площах, формуючи містобудівну домінанту. Просторова структура будівель зазвичай поєднує простоту народної архітектури з помірними впливами готики, бароко чи класицизму.

Матеріальна основа також визначає характер храмів. **Дерев'яні церкви** відзначаються традиційною технікою зведення, наявністю заломів, різьблених деталей і природною гармонією з довкіллям. **Муровані храми** мають розвинутішу стилістику, складніші конструкції та виразніше підпорядкування європейським архітектурним тенденціям.

Доповненням сакрального ансамблю є **каплиці, хрести, колони та окремі дзвіниці**. **Каплиці** зазвичай споруджували на перехрестях шляхів, біля джерел або на підвищеннях, де вони виконували функцію місця особистої молитви й локальних релігійних практик. **Придорожні хрести**, які в минулому позначали межі поселень і важливі напрямки руху, у сучасний період втратили цю функцію, оскільки їх замінили офіційні дорожні знаки. Нині такі хрести частіше встановлюють як меморіальні знаки на місці трагічних подій або аварій.

У Галичині переважно встановлюють **окремо стоячі дзвіниці**, які часто трапляються при **дерев'яних тризрубних і хрещатих церквах**, при **давніх парафіяльних храмах** та в **поселеннях зі збереженою історичною містобудівною структурою**, підкреслювали вертикальну домінанту храмового ансамблю та виконували важливу комунікативну функцію — озвучували життя громади й визначали часовий ритм поселення. Традиція будувати дзвіницю окремо мала практичні причини: **вібрації від дзвонів могли пошкоджувати дерев'яні конструкції храму**, тому безпечніше було розташовувати дзвіницю поруч, але не в єдиному об'ємі. Додатковим чинником була й **пожежна безпека**, адже дерев'яні храми були вразливими до вогню.

1.2.2 Географічні, історичні та стилістичні чинники формування архітектури.

Одним із ключових чинників був **рельєф та природне середовище**: храми зазвичай розташовували на підвищеннях, поблизу річок або важливих торгових шляхів, що забезпечувало їхню видимість і домінантне положення в міському ландшафті. Таке розташування підкреслювало сакральний статус споруди й водночас виконувало оборонну чи орієнтаційну функцію в просторі міста.

У Галичині історичні обставини розвитку міст безпосередньо впливали на формування об'ємно-просторової структури храмів. **Магдебурзьке право**, після його отримання храм здебільшого розміщувався або поруч із ринком, через який проходила головна вулична мережа, або на домінантній висоті, що зумовлювало його орієнтацію, масштаб і композицію фасадів. **Зміни конфесійної належності** впливали на перебудову храмів: костели перетворювалися на церкви чи навпаки, що вимагало змін у внутрішньому плануванні, орієнтації вітваря, структури нави та додавання притворів або бань. Важливість **парафіяльних структур** означала, що храм мав відповідати потребам громади — часто збільшували площу нави, добудовували каплиці чи галереї, а розташування храму узгоджували з найважливішими громадськими маршрутами.

Стилістичний розвиток храмів відображав **повільні, але стабільні зміни**, характерні для малих міст. Тут поєднувалися риси готики, бароко, класицизму й модерну, проте ці стилі завжди адаптовувалися до місцевої традиції та масштабів поселення. На відміну від великих міських центрів, де стилістичні зміни відбувалися швидше, у малих містах Галичини вони були стриманішими, глибше вкоріненими в народну будівельну культуру.

Ключовим елементом є також **регіональна ідентичність та локальні особливості**. Саме в Галичині збереглися унікальні типи храмів — дерев'яні тризрубні, хрещаті та каркасні споруди.

По-перше, цей регіон знаходився на краю зон великих державних утворень, що забезпечило **повільніший темп архітектурних змін** і дозволило традиційним формам утриматися довше, ніж у центральних містах України та Європи.

По-друге, у Галичині громади при церквах існували дуже довго й майже без перерв. Люди поколіннями жили на одному місці, ходили до тієї самої

парафії й передавали свої будівельні та духовні традиції від батьків до дітей.

По-третє, у Галичині перехрещувалися дуже різні культурні та будівельні традиції:

- **Карпатська традиція** принесла дерев'яні тризрубні та хрещаті храми, прості форми
- **Польський вплив** — елементи готики, бароко, традиції костельного будівництва.
- **Австрійський та німецький вплив** — класицизм, певні риси модерну

І саме тому архітектура храмів тут стала такою різноманітною. Нарешті, місцеві будівничі та майстри працювали переважно в межах власної етнокультурної традиції, адаптуючи європейські стилі до місцевих умов, масштабу поселень і доступних матеріалів.

1.2.3 Храм у структурі малого міста: функції та відмінності від великих центрів.

У структурі малих міст Галичини храм традиційно посідав центральне місце й виконував роль просторової та духовної домінанти. Його розташування часто визначало **головну вісь поселення**, напрямок основних вулиць і місце формування центральної площі. Завдяки цьому храм ставав не лише релігійним осередком, а й важливою містобудівною точкою, що впливала на композицію навколишньої забудови та сприйняття міського простору.

Водночас сакральна споруда відігравала вагомий **соціокультурну функцію**. Саме біля храму відбувалися головні свята, громадські зібрання, ярмарки та обрядові події, що формували локальні традиції та згуртовували мешканців.

Храм виступав символом духовної тяглості громади, місцем, яке зберігало ритуали, обряди й культурну пам'ять багатьох поколінь.

Малі міста суттєво відрізнялися від великих центрів у характері сакральної архітектури. Тут храми мали **скромніші масштаби**, виразніші народні риси, а будівництво часто здійснювали місцеві майстри, що забезпечувало тісніший зв'язок із ландшафтом і локальною традицією. На відміну від великих міст, де стиль визначали професійні архітектори та загальноєвропейські тенденції, у малих містах архітектурний образ храму був результатом повільної еволюції й адаптації до умов конкретної громади.

Храм у малому місті — це не лише релігійна споруда, а носій локальної пам'яті та символ спільної ідентичності громади. У його архітектурі зберігаються сліди різних періодів розвитку поселення: історичні події, зміни конфесій та етапи духовного життя мешканців. Храм відображає традиції, обряди й культурні практики, які формували громаду протягом століть. Завдяки цьому він поєднує минуле й сучасність, залишаючись впізнаваною домінантою міського простору та ключовим елементом культурної самобутності малих міст Галичини.

1.3. Теоретичні основи проєктування українських церков

Розділ присвячений висвітленню ключових принципів, що лежать в основі формування сакрального простору в українській архітектурній традиції. У цьому розділі розглядаються історично сформовані планувальні схеми, символічні та богословські засади побудови храму, а також канонічні вимоги, які протягом століть визначали його пропорції, орієнтацію та композицію. Аналіз теоретичних основ дає змогу зрозуміти внутрішню логіку храмового простору, його духовний зміст та взаємозв'язок між архітектурною формою й богословськими ідеями. Це створює необхідне підґрунтя для подальшого

дослідження сакральної архітектури малих міст та сучасних підходів до храмобудування.

1.3.1. Просторово-планувальні принципи українського храмобудування

Планувальні основи українських церков формувалися впродовж століть під впливом богословських, конструктивних і народних традицій. Найпоширенішими стали **тризрубні, триконхові та хрестово-купольні плани**, які забезпечували центричність композиції та глибоку символічність простору. У дерев'яній архітектурі тризрубність і центричність визначалися конструкцією зрубу, а в мурованих храмах — системою склепінь і куполів, що спиралися на стовпи або стіни. Важливе місце посідає **базилікальний план**, характерний для ранніх християнських та княжих церков, у яких виділялися три нави, апсида та домінуючий центральний об'єм.

В українському храмобудуванні велике значення надавали пропорціям та гармонійному поєднанню всіх складових споруди. **Нижню частину храму** формували зруби або муровані стіни нави та бабинця — вони робилися масивними й стійкими, щоб створити міцну основу. **Середня частина** — це барабани, заломы та перехідні яруси, які поступово звужувалися й готували композицію до підйому. **Верхня частина** — це власне верхівки та куполи, найчастіше виконані у легших формах і менших об'ємах. Саме через поступове зменшення ширини від зрубів до куполів створювався плавний вертикальний рух, завдяки якому силует храму виглядав піднесеним і спрямованим угору. Така композиція не лише гармоніювала з ландшафтом, а й символічно передавала духовний зміст піднесення від земного до небесного.

У храмовій архітектурі світло відіграє не лише технічну, а й глибоку духовну роль. Вікна, орієнтація будівлі та структура інтер'єру

організовувалися так, щоб природне світло підкреслювало головні сакральні елементи — іконостас, купол, розписи та архітектурні об'єми. Завдяки цьому інтер'єр набував особливої атмосфери: світло виділяло простір під банею, створювало м'які переходи між тінню та освітленими зонами й формувало відчуття піднесеності.

1.3.2. Символіка простору та орієнтація українського храму

Орієнтація храму в бік сходу є канонічною нормою східної християнської традиції, однак її дотримання залежало від реальних умов місця, історичної забудови та топографії. У старих галицьких містах, зокрема в Комарні, сакральні споруди часто зводилися на вже сформованих ділянках, де існували обмеження рельєфу, міських вулиць або попередньої забудови, що не дозволяло точного спрямування вівтаря на схід. Саме тому деякі церкви мають відхилену орієнтацію, натомість інші побудовані орієнтацією вівтаря на схід відповідно до канону. Таким чином, різниця в орієнтації пояснюється не богословськими причинами, а містобудівними та історичними чинниками, які визначали можливий напрямок розміщення споруди в конкретних умовах.

Символічну логіку храму розкриває й поділ на **притвор, наву та вівтар**, які відображають духовний шлях людини — від світу земного до світу Божественного. Центральний купол у хрестово-купольних храмах трактувався як **небесна сфера**, що поєднує земний і небесний світи. Саме тому купол завжди був піднятий на барабані, що дозволяло світлу проникати в центральну частину храму й візуально підсилювати відчуття вертикального руху.

Символічна структура українського храму ґрунтується на поділі простору на три головні частини: **притвор, наву та вівтар**. Цей поділ відображає духовний шлях людини:

Притвор — це вхідний простір, символ порогу між повсякденним життям і священним середовищем; він нагадує про стан приготування та покаяння, коли людина лише вступає на шлях духовного очищення. **Нава**, головний простір храму, уособлює земний шлях християнина та життя церковної спільноти: тут відбувається молитва, слухання Євангелія, участь у богослужінні. **Вівтар** є найсвятішою частиною храму — образом Царства Небесного, місцем звершення Євхаристії та присутності Бога, тому він відокремлений і символічно недоступний для пересічного входу мирян.

У хрестово-купольних храмах цей духовний зміст підсилює **центральный купол**, що символізує небесну сферу — присутність Божественної слави над людським світом. Купол завжди підіймали на **високому барабані**, щоб відкрити доступ природному світлу, створивши ефект “світлової корони”, яка падає на середину храму. Такий прийом формував виразну вертикаль, яка візуально спрямовувала погляд угору та підкреслювала символічний рух душі від земного простору нави до небесної повноти, що уособлюється банею.

В українській духовній традиції храм сприймали як **матеріальне втілення небесного світу на землі**, або як «**небо на землі**». У внутрішньому устрої це виражалося через особливу організацію простору: **іконостас** створював кордон між видимим і невидимим світом, **хори** підкреслювали висотність і звучання богослужіння, а **настінні розписи та фрески** охоплювали віруючого з усіх боків, поступово вводячи його в духовну реальність. У поєднанні з вертикальною композицією храму — піднятими барабанами, куполами і спрямуванням форм угору — створювалося враження піднесення. Світло, яке проникало через вікна барабана та верхні прорізи, підсилювало цю атмосферу, символізуючи Божественну присутність.

1.3.3. Канонічні та естетичні засади проєктування українських церков

Архітектор, який проєктує храм, має знати не лише технічні принципи, а й богословські основи, адже храм — це матеріальне втілення духовного змісту громади. Серед базових вимог — дотримання орієнтації на схід, поділ внутрішнього простору на притвор, наву та святилище. **Висотність** храму мала відповідати його планувальній структурі й духовному змісту: нижні частини — зруби або стіни нави — були масивнішими та ширшими, тоді як верхні яруси, барабани та куполи поступово звужувалися, створюючи ефект піднесення. У дерев'яних храмах пропорції визначалися висотою зрубів і кількістю заломів, у мурованих — співвідношенням висоти нави, барабана та купола.

Окрему символічну роль відігравала **кількість куполів**. У церковній традиції вона ніколи не була випадковою:

- **один купол** — символ Христа;
- **три куполи** — Пресвята Трійця;
- **п'ять куполів** — Христос та чотири Євангелісти;
- **сім** — сім Таїнств Церкви або сім дарів Святого Духа;
- **дев'ять** — ангельські чини.

Особливу роль відіграють **естетичні засоби архітектури**: ритм об'ємів, гармонія вертикальних і горизонтальних ліній, логіка освітлення, значення куполів і завершень.

Канонічна традиція поєднується з народною естетикою, що проявляється у композиції верхів, декоративних елементах, розписах, іконостасах та органічному зв'язку храму з ландшафтом. У підсумку український християнський храм постає як цілісна духовно-архітектурна система, де

кожен елемент — від плану до маківки — має символічне та богословське значення.

1.4. Аналіз сучасних підходів у збереженні й реконструкції сакральних об'єктів

Цей розділ присвячений сучасному стану та методам відновлення храмової спадщини в Україні. У ньому розглядаються основні реставраційні технології, застосовувані до дерев'яних і мурованих церков, а також проблеми, з якими стикаються громади й фахівці: брак фінансування, руйнування споруд та використання невідповідних сучасних матеріалів. Окрему увагу приділено дискусії між збереженням автентичного вигляду храмів і необхідністю їхньої модернізації, а також ролі громади, церковних інституцій і держави у процесах реставрації та збереження сакральної спадщини.

1.4.1. Сучасні методи збереження та реставрації сакральних об'єктів

Сучасні підходи до збереження сакральної спадщини України спираються на поєднання традиційних технологій та новітніх методів реставраційної практики. Особливу увагу приділяють автентичним матеріалам, адже саме вони визначають історичну цінність храмів. У дерев'яних сакральних спорудах застосовують технології **консервації деревини**, що включають очищення поверхні, антисептування, ін'єктування тріщин та заміну лише тих елементів, які втратили несучу здатність. Реставрація кам'яних та мурованих храмів часто передбачає укріплення фундаментів, відновлення тиньку та цегляної кладки, а також очистку фасадів від нашарувань і забруднень.

Окремим напрямом є реставрація інтер'єрів — **іконостасів, настінних розписів, фресок**, які часто страждають від підвищеної вологості, кіптяви чи некваліфікованих втручань минулих десятиліть. Сьогодні широко застосовують методи мікроін'єкцій, лазерного очищення, стабілізації

пігментів і делікатного оновлення розписів за збереженням авторської техніки. Успішні приклади реставрацій у Галичині — роботи над відновленням дерев'яних церков у Східниці, Новосілках та проєкти в рамках програми ЮНЕСКО, які демонструють можливість поєднання науки, ремесла й сучасних технологій. Усі ці практики засвідчують, що збереження сакральної архітектури потребує системності, професійного підходу та дотримання принципу максимальної поваги до історичного автентичного середовища.

1.4.2. Основні проблеми та виклики у сфері відновлення храмів

Незважаючи на активізацію реставраційних процесів, сучасне збереження сакральної спадщини України стикається з низкою суттєвих проблем. Однією з ключових є **брак фінансування**, особливо у малих містах та селах, де навіть елементарні роботи з консервації відкладаються на роки. Через нестачу ресурсів історичні храми потерпають від вологості, руйнування дахів, осідання фундаментів та загального старіння конструкцій. Не менш складним є питання **фахової реставрації**: у багатьох громадах відсутні професійні майстри, а залучення спеціалістів із великих міст суттєво підвищує вартість робіт, що ще більше віддаляє можливість якісного відновлення.

Однією з найболючіших проблем є **втручання сучасних матеріалів**, які не відповідають історичній структурі храмів. Часто громади встановлюють металочерепицю, пластикові вікна, пінопластове утеплення чи яскраві сучасні фарби, що руйнує автентичність пам'ятки й прискорює фізичне старіння конструкцій. Особливо небезпечним є використання таких матеріалів у дерев'яних храмах, де неправильні втручання можуть призвести до накопичення вологи, грибкових уражень і втрати унікальних елементів. Питання документування та збереження майстерної дерев'яної техніки, іконопису чи автентичних різьблених елементів також є проблемним через

нестачу фахівців. Усе це формує коло викликів, які потребують системного державного підходу та посилення реставраційної культури серед громад.

1.4.3. Відновлення сакральної спадщини: між автентичністю та модернізацією

Сьогодні реставрація храмів в Україні перебуває у площині важливої дискусії: **зберігати автентичний вигляд чи адаптовувати споруду до сучасних потреб громади**. Багато храмів потребують не лише зовнішнього відновлення, а й модернізації інженерних систем — опалення, вентиляції, електрики — що ставить архітекторів перед необхідністю знайти баланс між історичною точністю та функціональністю. У фаховому середовищі переважає позиція, що втручання мають бути мінімальними й “реверсивними”, тобто такими, що можуть бути демонтовані без шкоди для пам’ятки. Проте громади інколи прагнуть швидких та дешевших рішень, що породжує конфлікт між охоронцями спадщини та реальними потребами парафії.

Не менш важливу роль відіграє **участь громади, церкви та держави** у відновленні сакральних об’єктів. Громади часто є основними ініціаторами та фінансовими донорами ремонтів, тоді як держава забезпечує юридичний захист, фахові рекомендації та контроль за автентичністю реставрації. Церква як інституція визначає духовні та естетичні вимоги до простору, що також впливає на підходи до реставрації. Вдалими прикладами співпраці є відновлення дерев’яних храмів у Карпатському регіоні, реставрація храмів у рамках програм ЮНЕСКО та локальні ініціативи, де громада й фахівці діяли спільно. Саме компроміс між традицією, науковим підходом і сучасними потребами забезпечує можливість повноцінного збереження сакральної спадщини та її передачі майбутнім поколінням.

1.5. Висновки до розділу

Аналіз наукової літератури засвідчує, що сакральна архітектура України має глибоко опрацьовану теоретичну та історіографічну базу. Українські й зарубіжні дослідники детально вивчили типологію храмів, розвиток архітектурних стилів, символіку та богословську логіку сакрального простору, а також просторові й композиційні особливості храмобудування. Водночас ці дослідження здебільшого охоплюють великі історичні центри або відомі архітектурні школи, тоді як **сакральна спадщина малих міст Галичини залишається менш вивченою**. Саме невеликі поселення зберегли унікальні локальні типи храмів, своєрідні варіанти поєднання народної традиції з європейськими стилями та специфічний планувальний контекст, який потребує окремого фахового аналізу.

У наукових працях відчутними залишаються прогалини, пов'язані з **взаємодією храму та історичного середовища малих міст**, із дослідженням їхнього ландшафтного, соціокультурного та просторового значення. Недостатньо розкритими є питання сучасної трансформації сакральних об'єктів, зміни їхньої ролі у структурі громади, а також проблеми збереження автентичності в умовах активного оновлення та реконструкцій. Саме ці аспекти визначають актуальність подальшого дослідження.

Таким чином, наступний розділ буде присвячений конкретному прикладу — **аналізу сакральної архітектури м. Комарно**. На його основі буде здійснено детальне вивчення архітектурних особливостей, історичного розвитку, просторових зв'язків і сучасного стану сакральних споруд, що стане внеском автора у розширення знань про сакральну архітектуру малих міст Галичини.

Розділ 2 Комплексне дослідження архітектурно-планувального об'єкта (м. Комарно)

У цьому розділі подано ґрунтовний аналіз архітектурного середовища міста Комарно, яке є одним із яскравих прикладів розвитку сакрального зодчества малих міст Львівської області. Дослідження охоплює історичні, містобудівні та художньо-стильові аспекти формування архітектурного обличчя міста, з особливою увагою до його храмових споруд, що відображають духовне життя громади та багатокультурну історію регіону.

Комарно має унікальну архітектурну спадщину, у якій поєднуються традиції українського народного будівництва та європейські стилістичні впливи. У місті збереглися як **дерев'яні церкви українського типу**, так і **муровані храми бароково-рококового напрямку**, зокрема церква Святого Архангела Михаїла та костел Успіння Пресвятої Діви Марії. Їхній вигляд і планувальні рішення відображають історичні умови формування міста, релігійне різноманіття та майстерність місцевих будівничих.

Розділ присвячено також **порівняльному аналізу сакральних споруд Комарна з храмами інших міст Львівщини** — Городка, Самбора, Рудок, Дрогобича. Таке порівняння дозволяє виявити спільні риси, притаманні галицькому сакральному будівництву, а також особливості, що визначають унікальність Комарна.

Окрему увагу приділено **архітектурі української діаспори**, адже саме через неї простежується, як традиції українського храмобудування розвивалися за межами Батьківщини. Аналіз показує, що українці, будуючи церкви у Канаді, США, Аргентині чи Австралії, зберегли основні елементи національного стилю — тридільну структуру, купольну композицію, орієнтацію вівтаря на схід — але водночас пристосували архітектуру до нових кліматичних, матеріальних і соціальних умов.

2.1. Сакральна архітектура української діаспори за кордоном

Цей розділ присвячено аналізу розвитку сакральної архітектури українців у діаспорі, що сформувалася внаслідок еміграційних процесів з кінця XIX століття. У країнах нового проживання — зокрема в Канаді, США, Аргентині, Бразилії та Австралії — церква стала для українців не лише духовним осередком, а й важливим центром збереження мови, культури та національної ідентичності. Тому спорудження храмів набуло особливого значення як форми колективного самовираження.

У розділі розглядаються передумови виникнення церковних громад у діаспорі та основні етапи розвитку їхньої сакральної архітектури — від перших дерев'яних храмів, зведених за зразками народної архітектури України, до сучасних мурованих споруд із використанням новітніх технологій і національних мотивів. Окрему увагу приділено поєднанню традиційних форм з місцевими матеріалами та архітектурними впливами.

Також здійснено аналіз стильових напрямків, конструктивних рішень і впливу кліматичних та соціокультурних умов на формування храмової архітектури за кордоном. Порівняння з сакральними спорудами в Україні дозволяє простежити збереження основних символічних і просторових принципів при водночас необхідній адаптації до нового середовища. Завершує розділ огляд найбільш відомих прикладів українських церков у діаспорі, які підтверджують збереження національного характеру й духовної тяглості української сакральної традиції.

2.1.1. Історичні передумови діаспори

Причини, через які українці будували церкви за кордоном, мають глибокий історичний і духовний зміст. Починаючи з кінця XIX століття, хвилі еміграції охопили тисячі українських родин із Галичини, Буковини, Закарпаття та Наддніпрянщини. Українці почали залишати рідні землі

наприкінці XIX — на початку XX століття, коли життя в багатьох регіонах стало особливо складним. Основною причиною була **економічна скрута**. Більшість населення займалася землеробством, проте землі було дуже мало. У Західній Україні, що входила тоді до складу Австро-Угорської імперії, селяни володіли невеликими наділами, які не могли прогодувати родину. Через це з кожним поколінням шматки землі ділилися між спадкоємцями, і господарства ставали дедалі дрібнішими. Крім того, **високі податки та повинності** ще більше виснажували людей. У Галичині селяни змушені були сплачувати численні збори за користування землею, утримання війська, а також церковні податки. До економічних труднощів додавалися **політичні та національні утиски**. Українська мова, культура й церква перебували під тиском імперської влади. У Російській імперії діяли заборони на українське слово (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р.), що обмежувало освіту та культурне життя. Опинившись у далеких країнах, українці прагнули не тільки знайти роботу та забезпечити майбутнє своїм дітям, але й зберегти власну духовність і культурну самобутність.

Опинившись у новому середовищі, українці швидко зрозуміли, що життя серед інших народів несе небезпеку **асиміляції** — поступового розчинення в чужій культурі. Щоденне спілкування з місцевим населенням, навчання дітей у чужомовних школах, нові звичаї й релігійні традиції поступово віддаляли їх від рідного. Молодше покоління починало втрачати знання української мови, а з часом — і відчуття національної приналежності. Саме тому церква стала для емігрантів тим осередком, де продовжувалося життя української громади. Будівництво храму було не лише релігійною потребою, а й актом національної самосвідомості. У стінах церкви звучала рідна мова, співали українські пісні, відзначали свята за народними звичаями. Це допомагало зберегти духовний зв'язок із Батьківщиною та створювало відчуття дому, навіть на чужині.

2.1.2. Стилi та типи церков

Перші українські храми, збудовані за кордоном це були невеликі дерев'яні будівлі, зведені самими переселенцями — людьми, які не мали архітектурної освіти, але добре пам'ятали, як виглядали церкви у їхніх рідних селах. Такі храми зазвичай повторювали народні типи сакральної архітектури Галичини та Карпат: **зрубна конструкція, дво- або тридільна структура, висока покрівля, завершена однією чи кількома банями.**

З часом громади зростали, з'являлися освічені архітектори українського походження, і будівництво церков набуло більш професійного характеру. Виникає **перехід від дерев'яних споруд до мурованих**, у яких поєднувалися традиційні українські форми з новими матеріалами — цеглою, каменем, а пізніше й бетоном. Ці храми вже мали більші розміри, складніші композиції, розвинені фасади з арками, пілястрами та декоративними карнизами. Архітектура набувала рис **модерну**, але при цьому залишалася національно впізнаваною. Грушоподібні куполи, вертикальні пропорції, орнаментальні мотиви на фасадах — усе це переносило дух українського храмового мистецтва у нове середовище.

У другій половині ХХ століття в архітектурі української діаспори сформувалася тенденція до **синтезу традицій і сучасності**. Архітектори прагнули створити храми, які відповідали сучасним естетичним вимогам, але водночас зберігали національний характер. Так з'явилися споруди у стилі **модерн з національними елементами**, де традиційні куполи, аркові вікна й орнаменти поєднувалися з простими геометричними формами, світлими інтер'єрами, сучасними матеріалами — бетоном, склом, металом. До них належать тридільна або хрестова структура храму, купольна композиція, а також вертикальне спрямування, яке символізує піднесення до неба. У багатьох спорудах збереглися елементи українського бароко — розвинені фронтони, хвилясті лінії, багатий декор. У таких церквах відчувалася не

лише краса архітектури, а й духовна тяглість української культури, яка змогла зберегти себе, навіть за тисячі кілометрів від Батьківщини.

2.1.3. Матеріали та технології

У будівництві українських церков за кордоном використовувалися переважно місцеві матеріали, які були доступні, практичні й відповідали кліматичним умовам тієї чи іншої країни. Якщо перші храми емігрантів були зведені переважно з дерева, то вже з середини XX століття відбулася поступова зміна технологій і матеріалів.

Сучасні будівельні технології дозволили створювати міцні каркасні конструкції із залізобетону чи сталі, на які легко монтувалися традиційні куполи, фронтони та декоративні елементи. Завдяки цьому архітектори могли дотримуватися українських пропорцій храмів — тридільної композиції, високих бань, орієнтації вівтаря на схід — не обмежуючись старими матеріалами. Так, навіть новітні споруди з бетону або скла зберігають обриси класичних українських церков, але мають довший термін служби й кращу стійкість до кліматичних умов.

Крім клімату, впливала й урбаністична ситуація. У великих містах, таких як Нью-Йорк, Торонто чи Сідней, церкви часто розташовувалися серед сучасної забудови, тому архітектори прагнули гармонійно поєднати національний стиль з архітектурним контекстом мегаполісу. Саме тому фасади ставали стриманішими, а декоративність поступалася чистоті форм і символічній простоті.

У Канаді та північних регіонах США, де зими холодні й тривалі, особливу увагу приділяли теплоізоляції стін і дахів.

Натомість у теплих регіонах — Аргентині, Бразилії чи Австралії — архітектура набула легкості та відкритості. У цих країнах часто використовували тонкі стіни, черепичні або бетонні покриття, широкі вікна та веранди, які забезпечували природну вентиляцію й освітлення.

2.1.4. Порівняння з Україною

Попри значні зміни середовища, у якому українці будували свої храми за кордоном, основні **архітектурні та символічні засади** українського храмобудування залишилися незмінними. Навіть у сучасних спорудах, зведених із нових матеріалів і за допомогою новітніх технологій, чітко простежується тяглість традиції — від структури до духовного змісту.

Передусім зберігається **структура храму**. Більшість українських церков у діаспорі мають традиційну тридільну або хрестоподібну композицію, що складається з притвору, нави та вівтаря. Таке планування не лише забезпечує логіку руху в просторі, а й символізує шлях людини до Бога — від земного через духовне до небесного. У сучасних спорудах ця структура може бути виконана у спрощеній або модернізованій формі, але її символічне значення залишається тим самим.

Велике значення має **збереження сакральної символіки**. Українські храми за кордоном, як і на Батьківщині, орієнтовані за християнською традицією — **вівтар завжди спрямований на схід**, що уособлює прихід світла, воскресіння і надію на спасіння. Куполи, які підносяться над храмом, залишаються символом неба та Божої присутності. У багатьох церквах, навіть сучасних за формою, архітектори зберігають **грушоподібні або багатоярусні бані**, впізнавані для українського храмового стилю.

Не менш важливим елементом є **збереження духовної композиції простору** — піднесення від притвору до вівтаря, використання іконостаса як межі між земним і божественним світом, символічне значення світла, яке спрямовує погляд до купола. Усе це формує відчуття єдності з рідною традицією, навіть якщо храм стоїть за тисячі кілометрів від України.

Українські церкви за кордоном, зберігаючи свою духовну та символічну сутність, водночас адаптувалися до нових умов життя емігрантських громад. Ця адаптація стосувалася не лише матеріалів і технологій, а й **розмірів, функцій та просторової організації храму**, щоб він відповідав потребам українців у чужій країні.

Передусім змінилися **розміри споруд**. Якщо на Батьківщині більшість сільських церков були невеликими, то за кордоном громади часто об'єднували сотні або навіть тисячі вірян. Це вимагало більших приміщень — просторих нав, широких вівтарних зон, додаткових поверхів чи підвальних приміщень. Архітектори діаспори прагнули створити храми, у яких під час святкових богослужінь могла зібратися вся громада, що робило їх не лише місцем молитви, а й духовним центром об'єднання.

Другою важливою зміною стала **функціональна багатоплановість** храмових комплексів. При церквах почали будувати **зали для громадських зустрічей, класні кімнати, недільні школи, бібліотеки, хори та театральні приміщення**. Такі простори використовувалися для освітніх, культурних і благодійних заходів. Усе це підкреслювало роль церкви як серця української громади, де поєднувалися духовне життя, національна освіта та збереження культури.

Особливу увагу приділяли також **доступності храму**. Сучасні споруди будувалися відповідно до місцевих норм безбар'єрного середовища — з пандусами, широкими входами, паркінгами та зручним під'їздом. Це

дозволяло всім членам громади, включно з людьми похилого віку та особами з інвалідністю, брати участь у богослужіннях.

Рис. 2.1. Храм Св. Йосипа Обручника, м. Чикаго, США

[·] Фото — Facebook: зображення/альбом. — URL:

<https://www.facebook.com/photo?fbid=1085254803632910> (дата звернення: 05.11.2025).

Одним із найоригінальніших зразків української сакральної архітектури за кордоном є **Храм Святого Йосипа Обручника у Чикаго (США)**, споруджений за проєктом українського архітектора **Зенона Мазуркевича**. Цей храм став яскравим символом новаторського підходу до сакрального будівництва української діаспори другої половини ХХ століття.

Архітектура споруди поєднує **традиційні мотиви українського бароко** з елементами модернізму та експресивною просторовою формою. Композиція храму побудована на ритмічному розміщенні **одинадцяти золотих куполів**, що оточують центральну баню, символізуючи духовне піднесення і єдність віри. Основний об'єм виконано з **бетону та скла**, що створює ефект легкості,

прозорості й сучасності, водночас нагадуючи про символічне світло Божої благодаті.

Рис. 2.2. Церква Святого Стефана в Калгарі, Канада

[·] Фото — Facebook: зображення/альбом. — URL:

<https://www.facebook.com/photo?fbid=957025981470012> (дата звернення: 05.11.2025).

Церква Святого Стефана у Калгарі (Канада) є одним із найвиразніших прикладів сучасної української сакральної архітектури за кордоном. Її спроектував українсько-канадський архітектор **Радослав Жук** — представник покоління митців, які поєднали національні традиції з естетикою модернізму.

Храм вирізняється **лаконічними, геометрично чіткими формами**, у яких зберігається символічність української церковної архітектури. Основний об'єм будівлі виконаний із **цегли та бетону**, що надає споруді монументальності, тоді як світлові прорізи під дахом створюють ефект піднесеності та внутрішнього простору, сповненого світлом.

Дві **вежі-дзвіниці** з напівсферичними банями є сучасним переосмисленням традиційних українських куполів. Вони водночас нагадують стародавні оборонні вежі та символізують стійкість віри

української громади. Простота об'ємів поєднана з точними пропорціями та ритмом, що відтворює гармонію, властиву українському храмобудуванню.

Рис. 2.3. Церква Богоявлення Господнього, м. Рочестер (США).

[·] Фото церкви Богоявлення Господнього, м. Рочестер. — Карта Української Греко-Католицької Церкви (UGCC Map). — URL: <https://map.ugcc.ua/view/814-tserkva-bogoyavlennya-m-rochester-ssha>

Храм Святого Богоявлення у Рочестері (США), збудований у 1971 році за проєктом архітектора **Мирослава Німціва**, є характерним прикладом модерної української сакральної архітектури другої половини ХХ століття. Споруда відображає прагнення поєднати національні традиції з новими формотворчими принципами, зберігаючи водночас духовний зміст українського храму.

Архітектура храму побудована на симетричній композиції, у якій **три бані з хрестами** утворюють виразний вертикальний акцент. Вони символізують Святу Трійцю й перегукуються з класичними формами українського бароко, проте виконані у спрощеній, модерністичній інтерпретації. Основний об'єм будівлі має чітку геометрію, підкреслену **глибокими вертикальними арками** на головному фасаді, що створюють враження монументальності та духовного піднесення.

Матеріалом будівництва став **світло-жовтий облицювальний камінь**, типовий для пізньомодерної архітектури США 1960–70-х років. Поєднання цього матеріалу з металевими куполами й стриманими декоративними деталями створює гармонійний баланс між традицією та сучасністю.

2.1.5. Висновки по діаспорі

Українська сакральна архітектура, розвиваючись у діаспорі, зуміла зберегти свою духовну сутність і водночас адаптуватися до нових умов життя за кордоном. Попри зміну матеріалів, технологій і середовища, основні традиції храмового будівництва залишилися незмінними, адже вони є носіями національної пам'яті та віри.

До збережених традицій належать передусім планувальна структура храму, що ґрунтується на тридільній або хрестоподібній схемі, **орієнтація вівтаря на схід**, символічне спрямування простору догори та **купольна композиція**, яка уособлює зв'язок неба і землі. Українські церкви за кордоном також зберегли **характерні декоративні мотиви** — грушоподібні бані, аркові вікна, національні орнаменти, використання дерев'яних або лемехових елементів в оздобленні. Усе це створює впізнаваний образ українського храму, навіть якщо він стоїть серед сучасних споруд великого міста.

Водночас під впливом нового середовища деякі риси архітектури зазнали змін. Це насамперед **матеріали** — дерево поступилося місцем цеглі, бетону, металу та скла, що краще відповідають кліматичним і технічним вимогам різних країн. Змінилися також **розміри й функції храмів**: у діаспорі вони стали більшими, з приміщеннями для культурних і освітніх заходів, шкільних класів і громадських зібрань. Крім того, сучасна архітектура

сприяла появі нових стилістичних рішень — елементів модерну, постмодерну чи мінімалізму, які поєднуються з традиційними формами.

Таким чином, українська церковна архітектура в діаспорі є прикладом **живої традиції, що вміє зберігати духовне ядро, змінюючись зовні**. Вона доводить, що справжня сакральність не залежить від матеріалу чи форми, а від ідеї, яку храм несе — ідеї віри, єдності та пам'яті про рідну землю, що продовжує звучати навіть за океаном.

2.2 Особливості сакральної архітектури малих міст Львівської області

Сакральна архітектура малих міст Львівщини є важливою частиною духовної та культурної спадщини Галичини. Вона відображає історичні умови розвитку регіону, особливості релігійного життя та традиції місцевих громад. Для таких міст, як Комарно, Городок, Рудки, Самбір чи Дрогобич, характерним є поєднання **народних будівельних традицій із європейськими архітектурними впливами**, що сформувало неповторний стиль галицького храмового.

Малі міста Львівської області розвивалися у складних історичних обставинах — під владою різних держав і культурних впливів. Тому їхні сакральні споруди відображають **різноманітність конфесій**: греко-католицької, православної та римо-католицької. Ця багатоконфесійність зумовила стилістичне розмаїття храмів — від дерев'яних тридільних церков до барокових і неоготичних костелів. У таких спорудах народна архітектура поєднується з рисами бароко, рококо чи навіть модерну, створюючи гармонійний ансамбль духовного простору.

Особливістю сакральної архітектури малих міст є також її **людяність і масштабність** — храми органічно вписані у міський ландшафт, розташовані

на підвищеннях або у центрі площі, формуючи духовну домінанту поселення. Вони не вражають розмірами, але вирізняються **пропорційністю, теплом і символічністю форм**, що надає архітектурі відчуття гармонії й близькості до людини.

У цьому розділі розглядаються основні **типи храмів малих міст Львівщини**, їх **планувальні схеми, стильові риси та матеріали**, що використовувалися під час будівництва. Окрему увагу приділено **впливу географічних і історичних факторів** на розвиток архітектури, а також **ролі сакральних споруд у культурному житті громади**. Це дає змогу глибше зрозуміти місце Комарна у загальній системі духовного та архітектурного простору Галичини.

2.2.1 Загальні тенденції в архітектурі малих міст Галичини та порівняння їх з Комарно.

Для більш повного розуміння особливостей архітектури сакральних споруд малих міст Галичини розглянемо приклади з У кожному з них збереглися цінні пам'ятки, що відображають еволюцію архітектурних стилів — від дерев'яного народного зодчества до мурованих споруд у стилях бароко та класицизму.

Рис.2.4. Церква святого Архистратига Михаїла, с. Кути

Церква святого Архистратига Михаїла, с. Кути, 1997 рік — дерев'яна сакральна споруда в селі Кути Буського району Львівської області. Храм внесено до реєстру пам'яток архітектури національного значення під охоронним номером 409/1.

Храм зведено за канонами народної архітектури галицької школи. Це дерев'яна тризрубна триверха церква, розмірами 13,3 м на 6,1 м. Складається з нави у вигляді квадратного центрального зрубу, до якого з західного боку примикає квадратний зруб бабинця, а зі східного гранований п'ятистінний зруб вівтарної частини храму. Центральний зруб перекритий чотирьохскатним шатром з трьома залами, завершеним невеликим куполом. Бабинець критий чотирьохскатним шатром. Вівтар перекрито восьмигранним бароковим куполом з перехватом. Бічні зруби мають суттєво меншу висоту, ніж центральний. Стіни і верхи храму обшиті ґонтом. По периметру споруду оточує аркадна галерея під опасанням.

Спільні риси

1. Типологічна та конфесійна єдність

Обидві церкви належать до **східнохристиянської традиції галицького дерев'яного храмовбудування** та є зразками **тризрубних храмів**, що сформувалися як усталений тип у XVII–XVIII століттях.

2. Конструктивна система

Споруди зведені у **зрубній техніці** з використанням деревини та мають **ґонтове покриття** стін і дахів. Характерною є поступова ієрархія об'ємів, де центральна частина відіграє домінуючу роль.

3. Просторова організація

В обох випадках простір храму вибудовується за канонічною схемою з чітким поділом на вівтарну, навову та притворну частини, що відповідає літургійним вимогам східного обряду.

4. Зв'язок з ландшафтом

Церкви органічно вписані у природне оточення й сприймаються як **локальні сакральні домінанти**, характерні для малих міст і сільських поселень Галичини.

Відмінності

1. Час спорудження та етап розвитку традиції

Церква в Кутах (1697 р.) репрезентує **ранніший, більш архаїчний етап** розвитку галицької школи, тоді як комарнівська церква (1754 р.) належить до **пізнішого, більш упорядкованого періоду**, коли типологія храму вже була усталеною.

2. Композиція верхів і силует

Храм у Кутах має **одноверху домінанту** з виразною вертикаллю та стриманим силуетом.

Церква в Комарно характеризується **більш розвиненою багатOVERHOЮ композицією**, що надає споруді урочистішого та репрезентативнішого вигляду.

3. Опасання та фасадне вирішення

У церкві в Кутах виразно акцентоване **широке опасання**, яке підсилює горизонтальність і надає будівлі камерного характеру.

У комарнівській церкві опасання має **менш домінантну роль**, натомість акцент зміщено на вертикальний розвиток об'ємів.

4. Масштаб і містобудівний статус

Церква св. Михаїла в Комарно, розташована в малому місті, має **більший масштаб і репрезентативність**, що відповідає її ролі міського парафіяльного храму.

Храм у Кутах є **скромнішим за розмірами** й відображає характер сакральної архітектури сільського середовища.

Рис. 2.5 Костел Святого Лаврентія, м. Жовква

Костел Святого Лаврентія, або Жовківська колегіата, м. Жовква, 1618 р. — культова споруда, розташована на площі Вічевій міста Жовкви Львівської області, Україна. Занесена до Реєстру пам'яток національного значення з охоронним номером 386/1. Біля храму розташована дзвіниця, занесена до Реєстру з охоронним номером 386/2.

Костел є однією з найвизначніших сакральних споруд ранньомодерного періоду на теренах Львівської області. Храм збудований у перехідному стилі від ренесансу до раннього бароко, що проявляється у поєднанні чіткої геометрії об'ємів із пластичним трактуванням фасадів та купольним завершенням. Композиція костелу центрична, з домінуючим куполом, який формує силует міста й підкреслює його роль як головної сакральної домінанти Жовкви. Архітектура споруди відзначається стриманістю декору, гармонійними пропорціями та тісним зв'язком із містобудівною структурою ринкової площі, що відповідає статусу Жовкви як резиденційного міста початку XVII століття.

Спільні риси

1. Час і стильова належність

Обидва костели зведені у **XVII столітті** та належать до **перехідного етапу від пізнього ренесансу до раннього бароко**, що проявляється у поєднанні чіткої композиції з пластичним декором фасадів.

2. Тип сакральної споруди

Це **муровані римо-католицькі храми**, збудовані як головні парафіяльні костели міста, які виконували не лише культову, а й репрезентативну функцію.

3. Композиція фасаду

Для обох споруд характерна **вертикально орієнтована фасадна композиція**, багатоярусність та використання архітектурної пластики (пілястри, ніші, декоративні елементи).

4. Роль у міському просторі

Костели виступають **ключовими сакральними домінантами** своїх міст, формуючи силует та просторову ієрархію історичного середмістя.

Відмінності

1. Містобудівний контекст і статус міста

Костел Святого Лаврентія в Жовкві збудований у **резиденційному, спланованому місті**, що зумовило його **монументальність, центричну композицію та урочистий характер**.

Костел у Комарному виник у **малому торговому місті**, тому має **скромніший масштаб** і більш стримане просторове вирішення.

2. Об'ємно-просторова композиція

Жовківський костел характеризується **центричною схемою з домінуючим куполом**, що підкреслює його статус головного міського

храму.

Комарнівський костел має **переважно фронтальну, витягнуту композицію**, з акцентом на вертикально розвинений фасад.

3. Декоративне опрацювання

У костелі Святого Лаврентія декор більш **стриманий і врівноважений**, з відчутною ренесансною логікою пропорцій.

Костел у Комарному вирізняється **більш насиченою бароковою пластикою фасаду**, розвиненою системою ніш та скульптурних елементів.

4. Архітектурний образ

Жовква демонструє **репрезентативний, державницький характер сакральної архітектури**.

Комарно — **локальний варіант раннього бароко**, пристосований до можливостей і потреб малого міста.

Рис. 2.6. Церква Вознесіння Господнього, м. Новий Витків

Церква Вознесіння Господнього, м. Новий Витків, 1910 р. є зразком сакральної архітектури початку XX століття, виконаним у формах неокласицизму з окремими історизуючими елементами. Храм має **центричну об'ємно-просторову композицію** з домінуючим куполом на світловому барабані, що формує виразний силует споруди. Фасади вирішені стримано й симетрично, з використанням фронтонів, пілястр та чіткої

ритміки віконних прорізів. Архітектура храму поєднує монументальність і простоту форм, що відповідає характеру сакрального будівництва малих міст Галичини початку XX століття та підкреслює його роль як центральної парафіяльної споруди поселення.

Спільні риси

1. Час спорудження та історичний контекст

Обидві церкви збудовані **на початку XX століття**, у період активного храмобудування в малих містах Галичини, що було пов'язано з піднесенням національної й релігійної свідомості громад.

2. Тип сакральної споруди

Це **муровані парафіяльні храми**, які виконують роль головних сакральних домінант своїх поселень та формують їхній архітектурний образ.

3. Симетрія та монументальність

Для обох споруд характерні **симетрична композиція**, чітка організація фасадів і прагнення до монументального, урочистого образу.

Відмінності

1. Стильове вирішення

Церква Вознесіння Господнього в Новому Виткові виконана у формах **неокласицизму**, що проявляється у стриманій пластиці фасадів, фронтонах, пілястрах і чітких пропорціях.

Церква святого Архістратига Михаїла в Комарно належить до **неовізантійського стилю з елементами історизму**, що підкреслюється купольною композицією та масивними об'ємами.

2. Об'ємно-просторова композиція

Нововитківська церква має **центричну композицію з одним**

домінуючим куполом, що створює стриманий і врівноважений силует. Комарнівський храм вирізняється **трьохкупольною композицією**, яка формує більш урочистий і динамічний силует.

3. Художній образ

Архітектура церкви у Новому Виткові орієнтована на **раціональність і класичну гармонію**.

Церква в Комарно має **більш декоративний і символічно насичений образ**, характерний для неовізантійської традиції.

4. Роль у міському просторі

У Новому Виткові храм сприймається як **стримана центральна споруда** поселення.

У Комарно церква святого Михаїла виступає **яскравою просторовою домінантою**, що значною мірою формує силует міста.

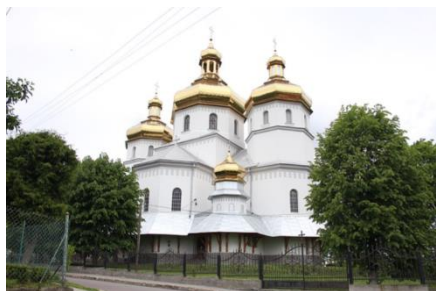

Рис. 2.7 Церква св. Миколая, м. Буськ

Церква св. Миколая, м. Буськ, 1930 рік. - є характерним зразком сакральної архітектури **міжвоєнного періоду**, виконаним у формах **неовізантійського стилю** з елементами української традиції. Храм має **хрестово-купольну об'ємно-просторову композицію** з кількома куполами, розташованими над основними частинами будівлі, що формує урочистий і впізнаваний силует. Фасади вирішені стримано, з чітким ритмом віконних прорізів та мінімальним декором, акцент зосереджено на купольних завершеннях. Архітектура споруди поєднує монументальність і

традиційність, відображаючи прагнення міжвоєнної доби до національного сакрального образу в малих містах Львівської області.

Спільні риси

1. Час і історичний контекст

Обидві церкви зведені у **міжвоєнний період (1920–1930-ті рр.)**, коли в малих містах Галичини активно формувався новий образ українського храму на основі традиції та історичних стилів.

2. Стильова орієнтація

Храми репрезентують **неовізантійський напрям з елементами української сакральної традиції**, що проявляється у купольних завершеннях, масивних об'ємах та хрестово-купольній схемі.

3. Тип сакральної споруди

Обидві є **мурованими парафіяльними церквами**, які виконують роль головних сакральних домінант у структурі малого міста.

Відмінності

1. Об'ємно-просторова композиція

Церква в Комарному має **однокупольну центричну композицію**, з чітко вираженим головним об'ємом і підпорядкованими бічними частинами.

Храм у Буську вирішений як **багатокупольна хрестово-купольна споруда**, що створює складніший і більш монументальний силует.

2. Силует і сприйняття

Комарнівська церква сприймається як **компактна й зосереджена форма**, характерна для невеликого міського середовища.

Буський храм має **виразно урочистий та масштабніший образ**, що підсилюється кількістю куполів і їхнім центральним групуванням.

3. Архітектурна виразність

У Комарному архітектурний образ стриманіший, з акцентом на **центральный купол і цілісність об'єму**.

У Буську композиція більш динамічна, з **чіткою ієрархією куполів**, що надає споруді представницького характеру.

4. Містобудівна роль

Церква Петра і Павла органічно вписана у **локальний контекст малого міста** та тісно пов'язана з навколишньою забудовою.

Церква святого Миколая в Буську виступає **виразною просторовою домінантою**, що формує панораму міста.

2.2.2. Типові матеріали та технології

Архітектура сакральних споруд малих міст Львівщини, зокрема Комарна, формувалася під впливом місцевих природних ресурсів, ремісничих традицій та економічних можливостей громади.

У давніші періоди основним будівельним матеріалом для храмів було **дерево**. Його легко обробляли, воно мало добрі теплоізоляційні властивості та створювало відчуття природності й духовного затишку. Дерев'яні церкви споруджувалися у традиційній тризрубній системі без жодного металевих з'єднання. Зруби виконувалися з дуба чи сосни, дах перекривали **гонтом**, а конструкції укріплювали дерев'яними кілками. Цей тип будівництва вимагав високої майстерності та ретельного догляду, проте забезпечував храму природну довговічність і гармонію з ландшафтом.

З XIX століття все активніше почали використовувати **цеглу та камінь**. Це зумовлювалося не лише розвитком будівельних технологій, а й бажанням спорудити монументальніші, вогнетривкі будівлі. Муровані храми, зводилися за європейськими зразками з використанням вапняного розчину,

обпаленої цегли та природного каменю у фундаменті. Зовнішні стіни тинькували й білили вапном, що водночас мало захисну та естетичну функції.

Для внутрішнього оздоблення використовували **дерев'яні іконостаси, ліпнину, розписи на вапняній основі**, а в костелах — **вітражі та декоративну штукатурку**. Традиційне покриття дахів — **бляха або черепиця**, що з часом замінила дерев'яний гонт.

У XX–XXI століттях у процесі **реставрацій і відновлення храмів** почали впроваджувати сучасні матеріали: металеві кріплення, полімерні фарби, гідроізоляційні суміші, термозахисні покриття. У кількох спорудах частково замінено перекриття та дахи на нові металеві, що підвищило довговічність, але водночас дещо змінило первісний вигляд пам'яток.

Сьогодні у малих містах зберігається **поєднання традиційних і сучасних технологій**: у реставрації дерев'яних церков використовують антисептики та стабілізатори вологості, у мурованих — армовані штукатурки й силікатні фарби, що не порушують історичної структури матеріалу.

2.2.3. Стан збереження та реставрації

Сакральна архітектура малих міст Львівщини є важливою складовою культурної та духовної спадщини регіону. Більшість храмів зберегли свою автентичність і продовжують функціонувати, проте їхній технічний стан та рівень збереження залежать від матеріалів, періоду будівництва та ставлення громади.

Стан збереження сакральної архітектури малих міст Львівщини загалом можна оцінити як задовільний. Більшість храмів зберегли

автентичність і продовжують виконувати релігійну функцію, хоча рівень збереження залежить від матеріалу, періоду зведення та активності громади. Більшість церков перебувають у хорошому технічному стані та зберегли основні архітектурні риси, проте зазнали втрат у декоративних елементах через ремонти й час. У більшості споруд проведено відновлення дахів, фасадів і частково інтер'єрів, однак потребують подальших реставраційних робіт настінні розписи, скульптурне оздоблення та вітражі. Загалом, сучасний стан храмів свідчить про прагнення місцевих громад зберегти історичну спадщину та підтримувати її у належному вигляді.

2.2.4. Висновки до розділу

Порівняльний аналіз сакральних споруд міста Комарно з храмами інших малих міст Львівської області засвідчує, що архітектура Комарна розвивалася в межах загальнорегіональних типологічних і стильових тенденцій, але водночас набула виразних локальних особливостей. Подібність об'ємно-просторових схем, конструктивних рішень і стилістичних орієнтацій підтверджує належність комарнівських храмів до усталеної традиції сакрального будівництва Галичини, тоді як відмінності у масштабі, композиції, кількості куполів і художньому опрацюванні зумовлені розмірами поселення, історичними обставинами та можливостями громади. Таким чином, Комарно постає репрезентативним прикладом малого міста, в сакральній архітектурі якого поєдналися типові для регіону архітектурні моделі та індивідуальні риси, що формують його просторову й культурну ідентичність.

2.3. Комплексне дослідження сакральних об'єктів у місті Комарно

Місто Комарно має багату духовну та архітектурну спадщину, яка формувалася протягом кількох століть під впливом історичних, культурних і

релігійних процесів. У його межах зосереджено кілька визначних сакральних споруд, що репрезентують різні етапи розвитку галицької архітектури — від народних дерев'яних храмів до мурованих споруд у стилі бароко та рококо. Комплексне дослідження цих об'єктів дозволяє простежити еволюцію місцевих архітектурних традицій і визначити місце Комарна у ширшому контексті сакрального мистецтва Львівщини.

Особливу роль у духовному житті міста відіграють такі храми, як **церква Святого Архангела Михаїла, церква Святої Трійці та костел Успіння Пресвятої Діви Марії**. Кожен із них має власну історію, архітектурний стиль і символіку. Церква Святого Архангела Михаїла є зразком українського народного храмобудування, у якому простежується поєднання традиційної тридільної структури та рис перехідного стилю бароко–рококо. Костел Успіння Пресвятої Діви Марії, своєю чергою, відображає впливи латинського обряду й європейської архітектурної школи. Таке поєднання різних конфесійних традицій створює унікальний духовний ландшафт міста.

У цьому підрозділі розглядаються **історичні етапи будівництва та реконструкції храмів, їхні архітектурно-планувальні рішення, художньо-символічні особливості та взаємозв'язок з оточуючим середовищем**. Аналіз також охоплює **порівняння із сакральними спорудами сусідніх міст** для виявлення спільних рис і місцевих відмінностей.

2.3.1. Історичний розвиток міста та його сакральної забудови

Назва міста

Варто застерегти від помилкового судження, що Комарно своєю назвою завдячує комарам. Якби в цьому була хоч крапелька правди, то ми

мали б таких «комарних» у Галичині та на Волині кілька сотень. Бо комарі літають хмарами у кожному селі й місті.

Є версія, що слово Комарно утворилося не від комарів, а від стародавніх тюркських слів, ще з тих часів, коли українські землі були залиті морем народів тюркського походження. Через наші землі проходили гуни, авари, алани, болгари, мадяри.

Їм важливий був запас трави, а не комарів і справді, в низинних місцях і трава висока росла, і комарі водилися.

У тюркських мовах:

- «ер» означає «земля»;
- «джем» (у деяких діалектах) означає «паша для худоби», тобто місце, де худоба пасеться.

Якщо скласти ці два слова, виходить щось на зразок «джем-ер» → «земля для пасовища». Коли через наші землі кочували гуни, авари, болгари та інші тюркські племена (II–VI ст.), вони могли залишати свої назви місцевостям. З часом «джем-ер» у місцевій мові трансформувалося у звучання, схоже на «Комар». А вже від «Комар» пішла сучасна назва **Комарно**.

Походження міста

Археологічні та історичні дані, зокрема твердження Б. Мариконя, підтверджують, що найдавніші поселення на території сучасного Комарна формувалися в районі Лисої гори, де українські археологи виявили сліди людської присутності III–IV ст. н.е., а також XII–XIII ст.

Дискусії щодо перерви заселення між IV та XII ст. пояснюються не відсутністю життя, а особливостями топонімії: назви на зразок «Лиса гора»,

«Lisie góry» чи «Lisie jamy» пов'язані не з безлісністю, а з давнім тюркським словом *lis/lesz* – «здохлина», що вказує на використання підвищених ділянок для поховань степовими племенами, які принесли у Прикарпаття звичай трупопокладення. Це узгоджується з поширеними у регіоні топонімами та практикою вибору височин під давні цвинтарі.

Приблизно з XI століття по XIII століття (перша половина) 1240 р.) на горі стояв замок, того року на землі напав хан Батий (монгольський офіцер), страшний то був напад, згоріло безліч городів і поселень, як в Галичі так і в інших столицях. І так було спалено старе Комарно.

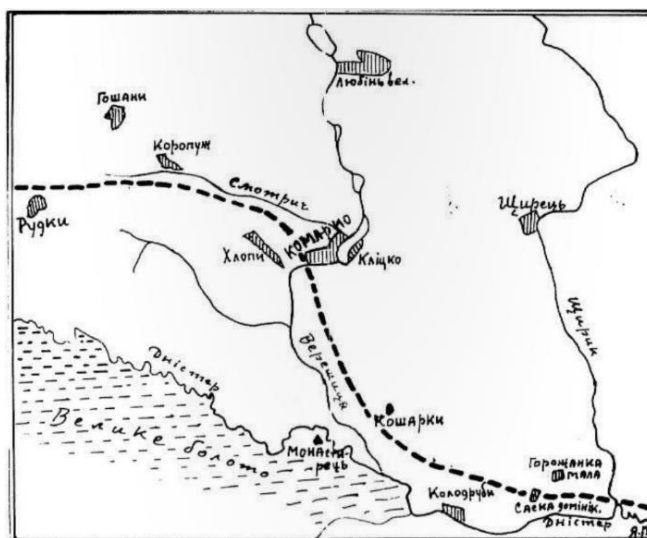

Рис. 2.8. Орієнтовна карта місцевості XIII ст.

«Від Гори, Розливки, Клцко, ген від Янова до самого Дністра стояло одно велике озеро. Та і Дністер, до якого впадає Верешиця був озером.»

Після війн з лютими наїзниками утворився союз слов'янських племен «Велика Хорватія», які спільними зусиллями почали розчищати корито Дністра, яке було загрузене звалами цілих дубів, які падали підмулені в лісах. Тим часом вода, яка оточувала Гору почала спадати, і люди поступово почали заселятися на низовині.

Слід врахувати, що значна частина давніх документів згоріла під час пожежі львівського архіву у 1440 році, тому ранні письмові свідчення про багато галицьких міст походять лише з XV ст.

Відомо, що 10 жовтня 1471 року село Комарно отримало Магдебурзьке право від воєводи Станіслава з Ходча, саме з цього моменту поселення набуло статусу міста. Додатково, 28 березня 1473 року король Казимир IV Ягеллончик у Львові підтвердив цей привілей, дозволивши проведення торгів у понеділок. У цей же час у Комарні було збудовано замок, укріплений ровами та валами. Згодом місто отримало дозвіл на проведення щорічного ярмарку у день Святої Трійці, а у 1553 році король Зигмунд II Август закріпив за ним право на збір мита.

У XVI–XVII ст. місто розвивалося завдяки діяльності місцевих дідичів. Особливу роль відіграв Ян Остророг, знаний господар і вчений, який значно розбудував Комарно. Він збудував палац, відремонтував замок, розгорнув господарську діяльність: заснував 8 водяних млинів, велику броварню, гуральню, вівчарню з породистими вівцями, розвинув садівництво й виноградарство. В околицях з'явилися хмільники, фруктові сади, оранжереї з цитрусовими культурами. Крім того, він утримував відомий у всій Східній Європі звіринець із рідкісними тваринами.

Рис. 2.9 Обеліск XVII століття. На згадку про воєнні події

У другій половині XVII ст. Комарно неодноразово ставало ареною воєнних подій. Замок витримав облогу під час козацько-польських війн 1648 року, а також напади татарських і турецьких військ у 1672 році. Саме тоді неподалік міста відбулася битва між військом Яна Собеського та татарськими загонами Джамбет-Гірея, яка завершилася поразкою татар. Комарняни, спустивши греблі міських ставів, знищили понад півтори тисячі ворожих воїнів. На згадку про ці події неподалік від міста було встановлено пам'ятний монумент у формі кам'яної піраміди з написом «*mea mors tua vita*» («моя смерть — твоє життя»).

У XVII–XVIII ст. місто неодноразово зазнавало руйнувань: 1716 року його грабували саксонські війська, у 1670 та 1733 роках зафіксовані масштабні пожежі, а також значні збитки від повеней. Попри це, Комарно залишалося важливим локальним центром. Власниками міста в різні часи були родини Остророгів, Вишневецьких, Огінських, а з початку XIX ст. — Лянцкоронські, у володінні яких Комарно перебувало аж до 1939 року.

Рис. 2.10. Меморіальна дошка про пам'ять стратчених учасників Коліївщини

Місто відоме також трагічними подіями періоду Коліївщини. У 1768 році тут були страчені четверо полонених гайдамаків, що мало на меті залякати українське населення. Попри це, ідея єдності українського народу залишалася живою серед простих мешканців.

За даними перепису 1921 року, у Комарному проживало 5009 мешканців, серед яких понад дві тисячі юдеїв, близько 1800 греко-католиків та понад тисяча римо-католиків. Етнічний склад був змішаний: близько половини мешканців ідентифікували себе поляками, понад 1700 — українцями, решта належала до інших національностей.

Поява перших храмів в Комарно

Точно сказати, коли в Комарному з'явилася перша церква, неможливо, бо відповідних документів не збереглося. Відомо, що ще у 1578 році церква вже існувала, про що свідчить податковий реєстр, на який спирається В.

Слободян. Чи була вона першою в місті, чи однією з кількох — цього визначити не можна.

У кінці XVIII століття в Комарному сформувалася греко-католицька парафія, а у 1704 році парафія отримала офіційну ерекцію на землю від Анни Дольської, що легалізувало майнові права священників, які вони мали за традицією.

Церква св. Трійці

Історія давніх церков Комарна зафіксована у низці переказів, документів і досліджень, що дозволяють відтворити існування та долю найдавнішої парафіяльної святині — церкви Святої Трійці. У джерелах згадується, що у XVI–XVII століттях у місті існувала дерев'яна церква, яка, за народними переказами, могла згоріти під час нападу татар або міської пожежі. Її місцезнаходження пов'язують із районом сучасної вулиці Городоцької та Полецької. Інші свідчення (зокрема спогади родини Здерків) вказують, що храм розташовувався на Самбірському передмісті.

У працях дослідників XIX–XX століть згадується подія 1682 року, коли, за повідомленням перемиського єпископа Інокентія Винницького, місцева шляхта намагалася силоміць захопити православну церкву в Комарні, де служив о. Іван Ревенець. Священника намагалися вивести з храму, а парафіяни три години оборонялися всередині церкви, після чого священника перевдягли та потайки вивели. Після цього шляхта увірвалася до храму, побила частину вірян, опечатала церкву та передала її греко-католицькій громаді. До 1704 року православні в місті були фактично знищені.

Цю інформацію подає о. Антон Петрушевич, посилаючись на московські архівні матеріали. Однак подальша перевірка джерел засвідчила, що в згаданих документах немає безпосередніх відомостей про Комарно,

тому дослідники наголошують на необхідності обережного ставлення до цього переказу.

Дерев'яна церква св. Михаїла.

За переказами, колись стояла на Горі і теж згоріла. І. Андрейко припускав, що на її місці могло бути дохристиянське святилище. Така гіпотеза базується на поширеній практиці: нові християнські храми часто будували на старих священних місцях, щоб перенаправити релігійне значення місця на християнську традицію.

Дерев'яну церкву Святого архангела Михаїла в Комарному, збудовану приблизно у 1730 році в традиційному галицькому стилі з трьома куполами, доповнювала дерев'яна дзвіниця з трьома дзвонами, що служили громаді до Першої світової війни. Храм розташовувався на Довгому передмісті, недалеко від річки Верещиці.

На одній зі старовинних баннинних табличок виявлено дату 1754 рік, що може свідчити або про ремонт, або про добудову верхів і 1609 рік, зафіксований на срібній оправі «Євангелія», подарованого церкві Йосипом Пеленським. На думку В. Слободяна, дата 1609 р. може стосуватися не будівництва, а відновлення чи переміщення храму.

Під час пожежі 1810 (за іншими даними — 1811) року згоріла церква святих Петра і Павла, розташована в центрі міста, і відтоді саме дерев'яна церква Святого Михаїла стала головною парафіяльною святиною. Нову центральну церкву збудували лише у 1849 році. Однак в архівних документах трапляються дві різні дати пожежі — 1810 та 1811 рік, і встановити точну дату наразі неможливо.

У 1891 році, під час реставрації, здійснено відновлення бабинця, фасадів, даху та дзвіниці. У 1910 році через будівництво нової мурованої церкви, дерев'яна церква стала недіючою. Вік споруди оцінювався щонайменше у 300 років. У 1973 році демонтували випадкову добудову XIX століття й повернули храму первісні форми, що збігалося з реставраційним проєктом І. Могитича (1965–1967).

Церква св. арх. Михаїла

Проєкт нової мурованої церкви в Комарному розробив відомий архітектор Василь Нагірний, а будівництво здійснював будівничий Комарницький разом із мулярами з міста Лежайськ (нині — Польща). Споруду зводили на дубових палях через м'які ґрунти, що було характерним інженерним рішенням для місцевих умов. Цегляні стіни почали мурувати безпосередньо від поверхні землі. Храм мав значні розміри: висоту близько 30 м, довжину 35 м і ширину 25 м, а товщина стін у деяких місцях перевищувала один метр. Цеглу доставляли потягами до станції Бучали, після чого перевозили до Комарна підводами. Під час мурування купола використовували довгі дерев'яні трапи, які пролягали аж до річки Верещиці — очевидці згадують, що він сягав понад 200 метрів. Через м'якість ґрунту під час будівництва у лівій наві з'явилася тріщина від просідання фундаменту, тому для укріплення домурували додаткову стіну.

Будівництво тривало дев'ять років. Урочисте освячення відбулося 21 листопада 1910 року. Незважаючи на негоду та сильний сніг, на церемонію прибув перемиський владика Костянтин Чехович, якого доставили саньми зі станції Бучали. Саме він здійснив чин освячення церкви.

Церква св. ап. Петра і Павла

У 1760-х роках у місті стояла дерев'яна церква з трьома верхами. У 1811 році вона постраждала від пожежі, частково збереглися лише метричні книги, чаші, ризи, хоругви та інші речі і була відбудована невдовзі після візиту Єпископа Левицького 1816 році.

У 1848 році на її місці була збудована нова мурована церква у терезіанському стилі, зовні схожа на костюл. Церква була тридільною одноповерховою з більшою, майже квадратною і навою і меншим квадратним бабинцем та видовженою напівкруглою вівтарною абсидою. Пізніше церква знову зазнала невдачі, згорівши під час війни у 1915 році.

Невдовзі у 1925 році затверджено проект Євгена Нагірного, який ліг в основу реконструкції. Саме за цим проектом церква отримала сучасний вигляд з закругленими боками. Відбудова була зроблена у 1927-29 роках.

Костел Різдва Пресвятої Богородиці

Римо-католицька парафія в Комарному була заснована у 1473 році разом із першим дерев'яним костелом і школою при ньому. Після пошкоджень початку XVII століття на його місці у 1656–1658 роках звели мурований храм, імовірно за проектом львівського архітектора Войцеха Капіноса, під керівництвом пароха Флоріяна Левіна. У XVIII столітті костел відіграв важливу роль у житті громади: парафія охоплювала понад 1500 вірних з 16 населених пунктів, храм мав три різьблені вівтарі, значний набір літургійного начиння та десятки фелонів. Утримання костелу забезпечувалося десятинами, чиншами й пожертвами, а у 1768 році звели муровану дзвіницю.

Після пожежі 1774 року храм відновили, встановивши нові вівтарі, проповідальницю, органний зал і додаткові елементи інтер'єру. До кінця XVIII століття костел мав розвинене скульптурне оздоблення, понад 30 срібних речей і бібліотеку, засновану у 1661 році, де зберігалось понад 150 томів, серед них — венеціанське видання 1484 року. У XIX столітті за настоятеля о. Фріделя проведено масштабну реставрацію (1893–1894), а у 1925 році придбано три нові дзвони. Після Другої світової війни частину майна перевезли до Олеського замку, хоча сам костел продовжував функціонувати. У храмі зберігається фундаційна таблиця 1657 року з гербом Остророгів. За переказами, колись існував підземний хід у бік Замчища, що може свідчити про оборонний характер споруди, хоча підтверджень цьому не знайдено.

Вплив радянського періоду на розвиток церков у місті Комарно

Радянський період суттєво вплинув на стан і функціонування сакральних споруд Комарна. У 1940–1980-х роках більшість храмів були закриті або втратили своє релігійне призначення. Дерев'яну церкву Святого Архангела Михаїла перетворили на музей, позбавивши її духовної функції, хоча завдяки реставрації 1960-х років вона збереглася як архітектурна пам'ятка.

Мурованої церкви Святого Михаїла, після ліквідації УГКЦ у 1946 році храм передали Московському патріархату, а діяльність парафії була жорстко контрольована: заборонялися братства, катехизацію обмежував КДБ, релігійне життя регламентувалося владою. У 1960-х роках під час антирелігійної кампанії церкву тимчасово закривали, а приміщення, ймовірно, використовували як склад, проте споруда уникнула руйнувань і зберегла свою архітектурну цілісність. Наприкінці 1980-х років почалося

відновлення богослужінь: у 1986 році звели нову дзвіницю, встановили три дзвони, відновили настінні розписи, а громада поступово вийшла зі структури Московського патріархату, остаточно перейшовши до української традиції у 1992 році.

Церква святих апостолів Петра і Павла у 1957 році була закрита, а приміщення використовували для господарських потреб; богослужіння відновили лише наприкінці радянського періоду.

Костел Пресвятої Діви Марії також зазнав занепаду — після 1946 року його використовували як склад, зокрема для зберігання меблів і господарських товарів, що призвело до втрати частини оздоблення й іконографії. Значна частина внутрішнього оздоблення, різьблення та іконографії була втрачена або пошкоджена. Деякі мистецькі твори та предмети культового вжитку вивезли до інших храмів, зокрема до костелу св. Мартина в Новолеско поблизу Стшелина (Польща), а решту передали до музеїв чи архівів.

2.3.2. Архітектурно-містобудівна та художньо-образна характеристика храмів Комарна

Церква святого Архистратига Михаїла.

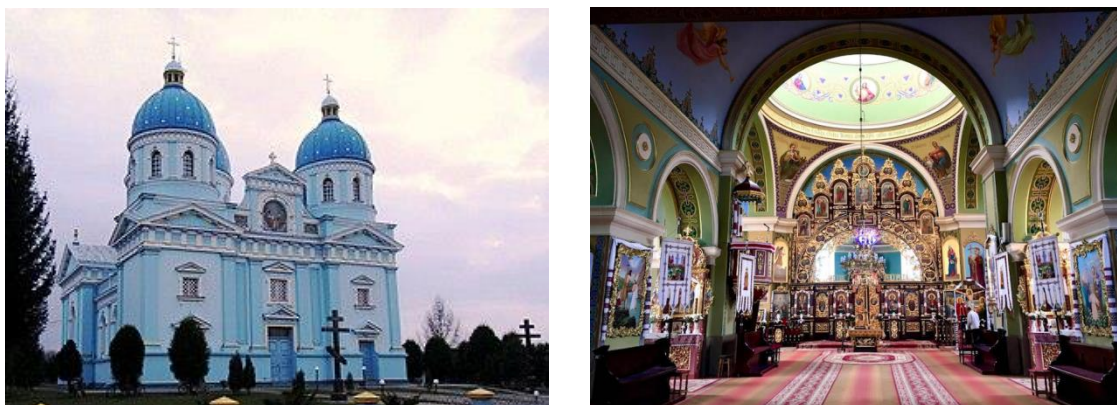

Рис. 2.11 Мурована церква Святого Архангела Михаїла у м. Комарно.

Фото церкви Святого Архангела Михаїла у м. Комарно. — Google Maps. — URL: <https://www.google.com/maps/place/Церква+святого+архангела+Михаїла>

Церква Святого Архистратига Михаїла розташована у східній частині Комарна, на підвищенні поблизу річки Верещиці, що робить її виразною домінантою міського силуету. Головна вулиця, яка веде до храму, поєднує його зі старою площею, формуючи чіткий просторовий і візуальний зв'язок із центральною частиною міста.

Церква зведена у візантійському стилі за проєктом архітектора Василя Нагірного, є одним із найвизначніших архітектурних об'єктів Комарна. Храм має хрестоподібний план із тридільною структурою — бабинець, нава та вівтар — що символізує шлях людини від земного до духовного світу. Три куполи, орієнтовані за візантійською традицією, утворюють вертикальну домінанту в міському ландшафті. Центральний купол — більший і

масивніший — символізує Бога-Отця, а два менші — Сина і Святого Духа, що втілює ідею Святої Трійці.

Фасади церкви поєднують стриманість і декоративність. Центральний портал, акцентований арками та пілястрами, створює відчуття монументальності, тоді як ритмічне чергування арочних вікон і вертикальних пілястр на бічних стінах надає споруді пластичності. Вікна прикрашені вітражами із золотими, синіми й червоними відтінками, які посилюють сакральну атмосферу: золото символізує славу Божу, синій — небесну духовність, а червоний — жертвну любов.

Споруда вражає масштабом (30×35×25 м) і технічною довершеністю: через м'якість ґрунту фундамент укладено на дубових палях. Цеглу доставляли потягом до станції Бучали, а звідти — возами до будівельного майданчика; під час зведення куполу спорудили дерев'яний трап завдовжки понад 200 метрів, що тягнувся аж до річки Верещиці.

Інтер'єр храму вирізняється цілісністю художнього задуму. Центральне місце займає іконостас у традиціях візантійсько-українського мистецтва, який складається з кількох рядів і має царські врата в центрі. Ікони та настінні розписи відтворюють біблійні сюжети — образи Христа Спасителя, Богородиці, святого Михаїла й апостолів, спрямовуючи думки вірян до богословського змісту богослужіння.

Дерев'яна церква Святого Михаїла

Рис. 2.12. Дерев'яна церква Святого Архангела Михаїла у м. Комарно.

Фото дерев'яної церкви Святого Михаїла у м. Комарно. — Google Images. — URL: <https://www.google.com/search?q=Свято-Михайлівська+церква+Комарно+дерев'яна&udm=2>

Дерев'яна церква Святого Михаїла в Комарному розташована на східній околиці міста, поблизу нової мурованої церкви, на невеликому підвищенні біля старого цвинтаря. Таке розміщення відповідає традиційним принципам народного зодчества, за якими храми зводили на підвищених, захищених ділянках із природним оглядом навколишньої місцевості. Поруч пролягає давня дорога, що з'єднує храм із центральною частиною міста, формуючи просторову вісь, важливу для історичної структури Комарна.

Церква, яка стояла на Довгому передмісті до початку ХХ століття, була збудована у традиційному галицькому стилі й мала хрестоподібний план із трьома куполами, що підкреслювали сакральний центр споруди. Розміри храму становили близько 12×4 сажні при висоті 6 сажнів ($25,60 \text{ м} \times 8,53 \text{ м} \times 12,80 \text{ м}$) Конструкція стін і куполів виконувалася з міцних дерев'яних колод, з'єднаних традиційними техніками без використання металевих цвяхів, що свідчить про високу майстерність місцевих теслярів.

Фасади вирізнялися стриманістю та простотою: без надмірного декору, але з гармонійними пропорціями. Центральний купол підносився над серединою

споруди, а два менші — симетрично фланкували його, утворюючи врівноважений силует. Входи розташовувалися з північного, західного та бабинецького боків, що відповідало регіональним традиціям храмового будівництва Галичини.

Архітектура церкви базувалася на тридільній структурі — бабинець, нава і вівтар, розміщені на одній осі, що символізувало Святу Трійцю та духовний шлях людини до єднання з Богом. Центральна нава з великим багатозаломним верхом уособлювала прагнення душі до небесного світла. Багатозаломні куполи з маківками та хрестами створювали ефект поступового піднесення — символ духовного сходження.

Інтер'єр храму відзначався теплом деревини та гармонією художнього оздоблення. Вівтарну частину прикрашав іконостас у стилі народного бароко, оздоблений різьбленими орнаментами, золоченням і традиційними іконами Богородиці, Ісуса Христа та архангела Михаїла — покровителя громади. Настінні розписи з євангельськими сценами й образами апостолів посилювали відчуття божественної присутності, створюючи цілісний духовний простір.

Церква святих апостолів Петра і Павла

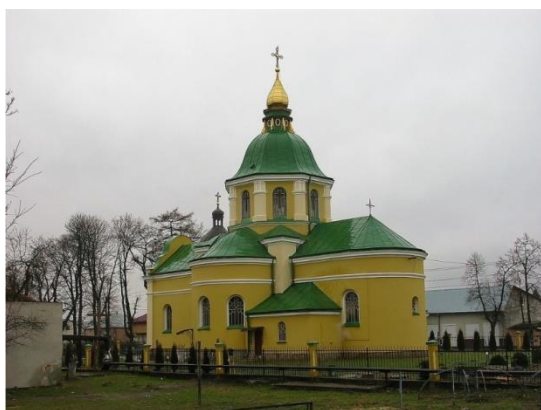

Рис. 2.13. Церква святих апостолів Петра і Павла, м. Комарно.

[38] Фото церкви святих апостолів Петра і Павла, м. Комарно. — Google Maps:

панорама/фото. — URL:
[\(https://www.google.com/maps/place/Церква+святих+Петра+і+Павла+\(Комарно\)\)](https://www.google.com/maps/place/Церква+святих+Петра+і+Павла+(Комарно)) (дата
звернення: 05.11.2025).

Мурована церква святих апостолів Петра і Павла розташована поблизу центральної частини Комарна, на перехресті головних вулиць, що робить її важливою архітектурною домінантою та духовним орієнтиром міста. На відміну від більш віддаленої церкви Святого Михаїла, цей храм сформувався поруч із площею та громадськими просторами, виконуючи не лише сакральну, а й соціальну функцію. Завдяки своєму положенню поблизу річки та активної міської забудови він органічно вписується в історичний центр і водночас виділяється у силуеті міста.

Після пожежі 1811 року, коли на цьому місці згорів дерев'яний храм, у 1848 році була зведена нова мурована споруда у стилі бароко, виконана з цегли та каменю. У 1927–1929 роках церкву реконструйовано за проєктом архітектора Євгена Нагірного. Храм має тридільне планування — бабінець, наву та вівтарну апсиду, що символізує Святу Трійцю. Його архітектурну композицію увінчує один центральний купол і дві менші бані, що гармонійно врівноважують вертикальні об'єми. Масивні стіни, симетричні фасади та вертикально спрямована композиція надають споруді монументальності.

Фасади оздоблені бароковими елементами: пілястри та колони поділяють площини стін, над вікнами розташовані декоративні лиштви й сандрики, а центральний вхід акцентований порталом із бароковим фронтоном. Арки, пілястри та фронтони створюють відчуття гармонії й урочистості, підкреслюючи сакральний характер будівлі.

Внутрішній простір церкви сповнений світла та кольору. Багаторівневий іконостас із позолотою, різьбленням і бароковими мотивами символізує перехід від земного світу до небесного. Центральне місце займають ікони Ісуса Христа, Богородиці та апостолів Петра і Павла — образи віри, сили

духу та служіння. Настінні розписи з орнаментами у вигляді виноградної лози, кола та золотих відтінків передають християнську символіку вічності та божественного світла. Вітражі пропускають м'яке кольорове світло, створюючи атмосферу духовного просвітлення й спокою.

Костел Різдва Пресвятої Діви Марії

Рис. 2.14. Костел Різдва Пресвятої Діви Марії, м. Комарно.

Фото Дзвінниця костелу Різдва Пресвятої Діви Марії — Google Maps. — URL:
<https://www.google.com/maps/@49.6257296,23.6964948,17z>

Костел Пресвятої Діви Марії в Комарному розташований поблизу центральної частини міста, на вулиці, що веде до ринкової площі. Завдяки своєму положенню він посідає важливе місце у міській структурі, виступаючи водночас архітектурною та духовною домінантою. Симетрична й монументальна архітектура храму з вертикально спрямованими формами підкреслює його сакральний характер і створює виразний акцент у міському середовищі. Навколишній простір костелу формують школа, спортивний зал і майданчик, що разом утворюють гармонійний ансамбль, який поєднує духовну, освітню та соціальну функції. Завдяки цьому храм зберігає роль

важливого осередку релігійного й культурного життя громади, органічно вписуючись у сучасну містобудівну структуру Комарна.

Архітектурно костел є визначним зразком барокового стилю XVII–XVIII століть. Мурована споруда з каменю та цегли має прямокутне планування з виразною навою, трансептом і півкруглою апсидою, увінчаними головним куполом над перетином і двома симетричними вежами на головному фасаді. Така композиція поєднує монументальність і гармонію, характерні для зрілого бароко. Фасади оздоблені пілястрами, нішами зі скульптурами святих, великими вікнами з лиштвами та декоративними фронтонами, що підсилюють динаміку композиції та урочистість загального вигляду споруди.

Просторова структура костелу ґрунтується на принципі тридільності, що символізує єдність Бога-Отця, Сина і Святого Духа. Високі стрільчасті арки та склепіння, прикрашені розписами, спрямовують погляд угору, уособлюючи прагнення людини до духовного піднесення. Ритмічні пілястри та карнизні членування втілюють ідею божественного порядку, а фронти з ліпними орнаментами — символ небесного світла. Вівтарна частина вирізняється різьбленими дерев'яними вівтарями з позолотою й іконами Ісуса Христа, Богородиці та святих, що відображають єдність земного й небесного. Настінний живопис із біблійними сценами та великі аркові вікна, крізь які проникає світло, створюють ефект духовного сяйва, утверджуючи образ Божої присутності в храмі.

1.1.5. Стан збереження сакральних об'єктів у Комарно

Сакральні споруди Комарна загалом перебувають у задовільному стані, хоча потребують постійного догляду та періодичних реставраційних робіт. Дерев'яна церква Святого Архангела Михаїла зберегла автентичну структуру XVIII століття, однак потребує оновлення покриття й консервації деревини.

Мурована церква Святого Михаїла перебуває у доброму технічному стані, проте потребує косметичного ремонту фасадів. Костел Різдва Пресвятої Діви Марії, як одна з найстаріших пам'яток міста, частково втратив декор і вітражі, але після часткової реставрації зберігає стабільний стан. Церква святих апостолів Петра і Павла, збудована на початку XX століття, перебуває у найкращому стані завдяки регулярному догляду громади, хоча потребує профілактичного ремонту водовідведення та зовнішнього тиньку. Усі ці храми залишаються діючими осередками духовного життя й потребують системного збереження як важливі пам'ятки сакральної спадщини Комарна.

Розділ 3. Проектні пропозиції

У цьому розділі подано проектну пропозицію, спрямовану на формування сучасного бачення розвитку сакральної архітектури міста Комарно. На основі проведеного історико-архітектурного аналізу, дослідження типології сакральних споруд та виявлення характерних рис місцевої традиції, у цьому розділі представлено теоретичну модель храму, який міг би бути зведений у сучасних умовах міста з урахуванням його історичного, духовного та містобудівного контексту.

У межах розділу розглянуто концепцію розвитку сакральної архітектури, ідейно-образне та об'ємно-просторове вирішення храму, функціонально-планувальні пропозиції, а також можливості застосування традиційних і сучасних будівельних матеріалів. Таким чином, розділ 3 узагальнює результати попередніх досліджень і трансформує їх у архітектурно-теоретичну пропозицію, що відображає авторське бачення сучасного сакрального храму для міста Комарно.

3.1 Містобудівне вирішення

Проектна пропозиція сакральної споруди у місті Комарно передбачає врахування його містобудівельного значення та інтеграцію в існуючу міську структуру. Об'єкт розташований у центральній частині міста, що надає йому особливого значення як домінанти в архітектурному та історико-культурному середовищі Комарна.

Територія міста є рівнинною. Рельєф у більшій своїй частині є сприятливим. Ці місця характеризуються не значними ухилами 5-8%.

Середні багаторічні мінімальні та максимальні температури -18 і +19 градусів. Глибина промерзання ґрунту 0,8 метра, опади складають 560 - 600мм. в рік, товщина снігового покриву 0,3 метра.

Сакральна споруда є одним із ключових елементів історичного ядра міста, формуючи архітектурну ідентичність міста. Врахування об'ємно-просторової структури, архітектурних особливостей і взаємозв'язку з навколишньою забудовою, для гармонійного в середовище є принципово важливим. Об'єкт розташований неподалік цвинтаря що є правильним та обґрунтованим рішенням, спираючись на історичний розвиток сакральних споруд. Проектна церква розташована у зоні оточеній невеликими природними ландшафтами, що сприяє формуванню його особливого просторового сприйняття та неподалік житлових будинків, що робить її комфортно - доступною для місцевих жителів. Також потрібно згадати, що церква знаходиться поблизу основних транспортних шляхів міста, що полегшує доступ до об'єкта. У проєкті передбачено облаштування пішохідних зон, місць для паркування та поліпшення доступності для громадського транспорту.

Проект сакральної споруди має велике значення для розвитку міста Комарно. Завдяки врахуванню місцевої архітектури та традицій під час проектування сакральної споруди, об'єкт стане важливим центром духовної активності, сприятиме релігійному розвитку.

3.2 Генеральний план

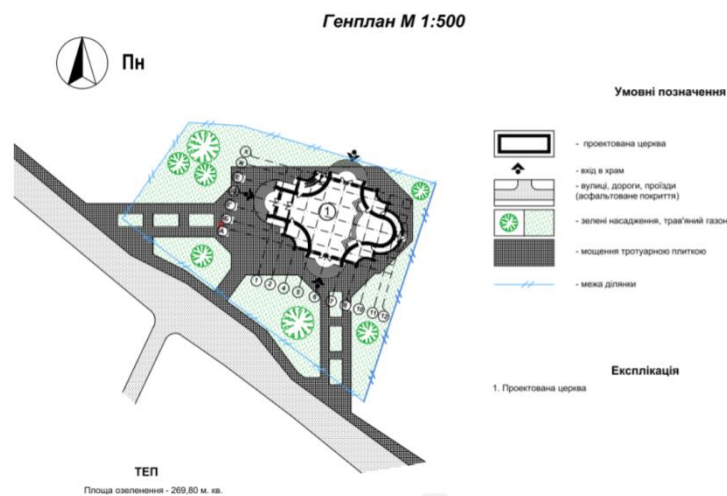

Рис. 3.1 Генплан проектної ділянки

Генеральний план проєктованої церкви виконано в масштабі 1:500 та відображає комплексне вирішення розміщення сакральної споруди в межах відведеної земельної ділянки з урахуванням містобудівних, функціональних і ландшафтних чинників. Ділянка має нерегулярну форму та обмежується існуючою вулично-дорожньою мережею, що визначило характер організації під'їздів і пішохідних підходів до храму.

Проєктована церква розташована у центральній частині ділянки та є композиційною домінантою простору. Її орієнтація відповідає традиційним канонічним вимогам сакральної архітектури, а головний вхід акцентовано з боку основного пішохідного підходу. Перед входом сформовано впорядкований відкритий простір, який слугує місцем зосередження вірян та підкреслює урочистий характер підходу до храму.

Територія генплану чітко зонована на функціональні ділянки: забудови, пішохідних зв'язків, під'їздів та озеленення. Пішохідні доріжки й площі виконані з тротуарної плитки та організовані таким чином, щоб забезпечити зручний і безпечний рух від меж ділянки до входу в храм. Під'їзди та проїзди мають асфальтоване покриття і пов'язані з існуючими вулицями, що забезпечує доступ транспорту без порушення цілісності пішохідного простору. Також біля храму запроектована невелика парковка для машин, для зручності автомобілістів.

Значну увагу приділено благоустрою та озелененню території. Зелені насадження представлені газонами та групами дерев, які розміщені по периметру ділянки та в окремих зонах, формуючи сприятливе середовище для відпочинку й духовного зосередження. Озеленення виконує не лише естетичну, але й просторово-організуючу функцію, підкреслюючи межі ділянки та м'яко відокремлюючи храмовий простір від навколишньої забудови

3.2 Архітектурно – планувальні рішення

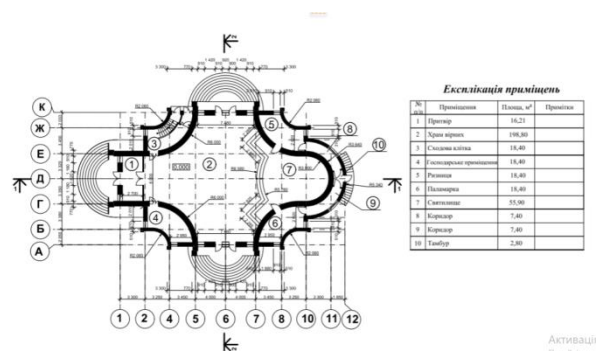

Рис. 3.2 План на відмітці $\pm 0,000$

План проєктованої церкви вирішено у традиційній для християнської сакральної архітектури центрично-осьовій композиції з чітко вираженою

ієрархією внутрішніх просторів. Центральне місце в планувальній структурі займає храм вірних, який є основним просторовим і функціональним ядром споруди та має форму, наближену до хрестово-купольної, що відповідає канонічним принципам храмобудування.

Вхід до будівлі організовано через притвор і тамбур, які виконують перехідну роль між зовнішнім середовищем і внутрішнім сакральним простором. Сходові клітки забезпечують вертикальні комунікації між рівнями, при цьому поряд із нею запроєктовано пандус, що створює умови для комфортного пересування людей з інвалідністю та забезпечує доступність храму.

У східній частині плану розташована вівтарна зона, до складу якої входять святилище та ризниці, функціонально відокремлені від основного молитовного простору. Допоміжні приміщення, зокрема паламарка та господарські кімнати, з'єднані системою коридорів, що забезпечує зручну організацію внутрішніх зв'язків.

Планувальне рішення характеризується використанням криволінійних стін і напівциркульних об'ємів, які формують виразний внутрішній образ храму та природно спрямовують рух вірян до центральної частини і вівтарної зони.

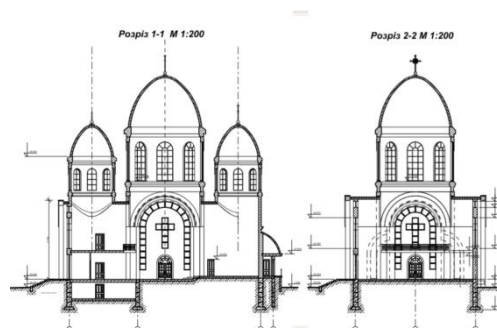

Рис. 3.3 Розріз будівлі

Розрізи 1–1 та 2–2 у масштабі 1:200 відображають конструктивну й просторову організацію проєктованої церкви, демонструючи багаторусну структуру споруди з підземною, основною та верхньою частинами. Таке вирішення забезпечує раціональний розподіл навантажень і функціональну доцільність будівлі.

Фундаменти виконані з монолітного залізобетону та заглиблені нижче рівня промерзання ґрунту; передбачено цокольний рівень із технічними приміщеннями. Перекриття між рівнями також запроектовані монолітними залізобетонними, що надає конструкції просторової жорсткості.

Несучими елементами надземної частини є стіни значної товщини, на які через систему арок і склепінь передаються навантаження від купольних конструкцій. Куполи вирішені як залізобетонні оболонки або каркаси. У розрізах показано відмітки рівнів підлог і сходову клітку, що забезпечує вертикальний зв'язок. Загалом конструктивне рішення поєднує традиційні принципи сакральної архітектури з сучасними інженерними підходами.

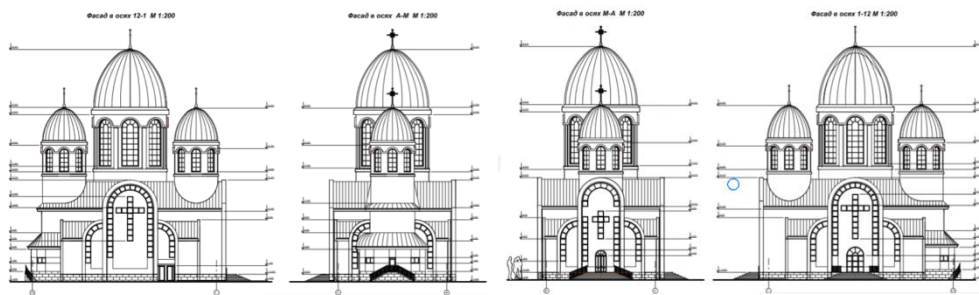

Рис. 3.4 Фасади будівлі

Фасади проєктованої церкви вирішені у неовізантійській стилістиці з чітко вираженою симетрією та вертикальною ієрархією об'ємів. Композиційною домінантою є центральний об'єм із великою банею, який акцентує головну вісь споруди та формує впізнаваний силует храму.

Головний фасад підкреслено арковим порталом входу з хрестом, що слугує ідейно-образним акцентом. Вертикальний ритм фасадів сформовано вузькими напівциркульними віконними прорізами, які забезпечують природне освітлення інтер'єру та підсилюють спрямованість об'ємів угору.

Бічні фасади вирішені стриманіше, з підпорядкуванням центральній композиції, та завершені меншими банями, що врівноважують загальний об'єм споруди. Пластика фасадів досягається поєднанням криволінійних форм, аркад і горизонтальних поясів, без надмірного декору.

3.3 Об'ємно просторове вирішення

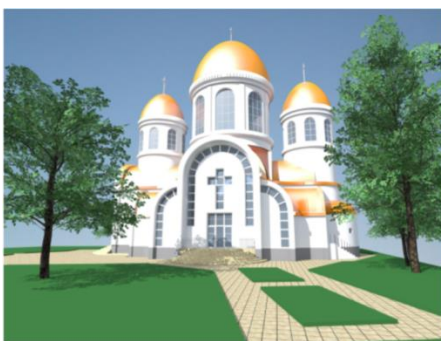

Рис 3.5 Перспектива

Архітектурний образ проєктованої церкви сформований на основі неовізантійської та української православної традиції з її сучасним переосмисленням. Композиція храму має центричний характер і наближена до хрестово-купольної схеми, з домінуванням масивного центрального об'єму, увінчаного великою купольною банею. Менші купольні завершення врівноважують об'ємно-просторову структуру та формують цілісний і гармонійний силует споруди. Золотисті бані з хрестами підсилюють сакральну символіку та акцентують ідею небесного простору.

Фасади вирішені у стриманій неовізантійській стилістиці з використанням напівциркульних арок, вертикально орієнтованих віконних прорізів і криволінійних форм. Спрощена пластика, відсутність надмірного декору та узагальнені архітектурні деталі свідчать про сучасне трактування історичного стилю. Головний вхід акцентовано арковим порталом із хрестом, який виступає композиційним і символічним центром фасаду. Загалом архітектурний образ церкви характеризується цілісністю, монументальністю та поєднанням канонічних принципів храмобудування з сучасними підходами до формоутворення.

3.4 Конструктивне вирішення та будівельні і оздоблювальні матеріали

Зовнішні сходи до храму запроєктовано завширшки не менше 2,2 м, що забезпечує безпечний і комфортний рух відвідувачів. Площадки при входах, розташовані на висоті понад 0,45 м від рівня землі, передбачено з огороженням заввишки не менше 0,9 м. Вхідні вузли спроектовані відповідно до вимог ДБН В.2.2-9; ширина дверей основного входу прийнята не менше 1,2 м, а внутрішніх дверей — не менше 1,0 м. Додаткові входи, що виконують функцію евакуаційних виходів, допускається влаштовувати без тамбурів.

Висотні параметри приміщень відповідають функціональному призначенню храму: мінімальна висота від підлоги до стелі у молитовному просторі становить не менше 3,0 м, тоді як у допоміжних приміщеннях, на хорах, галереях і в підвалі допускається зменшення висоти до 2,5 м. Перед вівтарем розташована соля завширшки не менше 1,2 м, піднята на кілька сходинок і вирівняна по рівню підлоги з вівтарем.

Конструктивне вирішення будівлі передбачає зведення зовнішніх стін із цегли та улаштування монолітних стрічкових фундаментів глибиною закладання 1,2 м. Підлоги в основних приміщеннях виконані з граніту та керамічних матеріалів, що дозволяє застосовувати різні схеми укладання й забезпечує довговічність покриття. У центральному молитовному залі нормативне рівномірно розподілене навантаження на перекриття і підлогу прийнято 400 кгс/м² згідно зі СНіП 2.01.07. У хрещальні підлоги передбачено з вологостійких матеріалів — мармуру або керамічної плитки — з улаштуванням системи підігріву.

Опорядження стін рекомендовано виконувати з використанням вапняно-піщаних або цементних тинькувань під подальший розпис, а також природного каменю, мозаїки чи дерева. Для покриття куполів і шатрових дахів застосовуються мідні листи або листи з нержавіючої сталі, а конструкції шатрових покриттів виконуються з цегляних, дерев'яних або металевих елементів. Усі будівельні та опоряджувальні матеріали підібрані з дотриманням гігієнічних вимог і традицій, з перевагою використання природних матеріалів, що забезпечують довговічність і належні акустичні властивості храмового простору.

3.5 Техніко-економічні показники

Площа ділянки – 1237 м²

Площа озеленення – 269,80 м²

Площа твердого покриття – 221,90 м²

3.6 Висновок розділу

У результаті виконання проєктних пропозицій сформовано цілісне архітектурно-просторове рішення сакральної споруди, яке ґрунтується на поєднанні традиційних принципів християнського храмобудування з сучасними підходами до проєктування. Запропонований храм для міста Комарно відображає характерні риси неовізантійської стилістики, збереження канонічної структури та чітку ієрархію внутрішніх просторів, що забезпечує відповідність літургійним вимогам.

Проєктні рішення враховують містобудівний контекст, функціональні потреби громади та нормативні вимоги щодо безпеки, доступності й експлуатаційної доцільності будівлі. Особливу увагу приділено конструктивній надійності, використанню довговічних матеріалів і створенню комфортного сакрального середовища для вірян, у тому числі людей з інвалідністю.

4 Охорона навколишнього середовища

Четвертий розділ дипломної роботи присвячений аналізу екологічних аспектів проєктування сакральної архітектури та її взаємодії з природним і культурним середовищем. В умовах сучасного містобудування питання екологічної доцільності, енергоефективності та збереження ландшафтного балансу набувають особливої актуальності, зокрема при проєктуванні храмових споруд, які мають не лише функціональне, але й глибоке символічне значення. У цьому розділі розглядається вплив сакральної архітектури на природне середовище, а також принципи екологічного проєктування, спрямовані на мінімізацію негативного впливу забудови та формування гармонійного простору.

Особливу увагу приділено використанню природних матеріалів, сучасних енергоефективних технологій і заходам з охорони культурної спадщини та ландшафтного середовища. Такий підхід дозволяє поєднати традиції сакральної архітектури з вимогами сталого розвитку та сучасними екологічними стандартами.

4.1. Екологічний та ландшафтний вплив сакральної архітектури

Сакральна архітектура традиційно відіграє важливу роль у формуванні гармонійної взаємодії між забудовою та природним середовищем. Храмові споруди, як правило, розташовуються у просторово значущих місцях і виступають духовними та композиційними домінантами, тому їхній вплив на ландшафт має бути виваженим і делікатним. У процесі проєктування необхідно враховувати природний рельєф, існуючі зелені насадження, гідрологічні умови та візуальні зв'язки з навколишньою забудовою. Рациональне розміщення храму дозволяє мінімізувати втручання у природне середовище та зберегти його цілісність.

Важливим аспектом є збереження культурного та природного ландшафту, особливо в умовах історичних малих міст. Формування храмового комплексу має підкреслювати природні особливості місцевості, а не домінувати над ними агресивно. Озеленення території, впорядкування пішохідних маршрутів, використання природних перепадів рельєфу сприяють створенню сприятливого мікроклімату та духовно зосередженого простору. Таким чином, сакральна архітектура виступає не лише архітектурним об'єктом, а й елементом екологічно та культурно збалансованого середовища.

4.2. Екологічні принципи проєктування та збереження культурної спадщини

Екологічне проектування храмових споруд передбачає використання принципів енергоефективності, раціонального природокористування та збереження традиційного архітектурного образу. Одним із ключових підходів є застосування природних і довговічних матеріалів, зокрема каменю, дерева та цегли, які мають високі експлуатаційні й естетичні якості та відповідають історичним традиціям сакральної архітектури. Поєднання таких матеріалів із сучасними будівельними технологіями дозволяє досягти оптимального балансу між автентичністю та технічною доцільністю.

Особлива увага приділяється впровадженню енергоефективних рішень, зокрема якісній теплоізоляції огорожувальних конструкцій, раціональній орієнтації будівлі та використанню природного освітлення. Це сприяє зменшенню енергоспоживання та створенню комфортного внутрішнього мікроклімату. Водночас проектування храму в історичному середовищі вимагає дбайливого ставлення до об'єктів культурної спадщини та існуючого ландшафту. Нові сакральні споруди мають органічно доповнювати історичне середовище, не порушуючи його масштабності та ціннісних характеристик, що забезпечує спадкоємність архітектурних традицій і сталий розвиток міського простору.

4.3 Заходи з охорони на об'єкті, що проектується

Забезпечення здорових і безпечних умов праці покладається на адміністрацію підприємства, яка зобов'язана впроваджувати сучасні засоби техніки безпеки, попереджуючи виробничі травматизми і створювати санітарно-гігієнічні умови, які б попереджували виникнення професійних захворювань. Відповідальним за стан охорони праці на кожному підприємстві є керівник, за її організацію – головний інженер та заступник керівника по окремих підрозділах.

При будівництві будівлі слід передбачати організацію трьох ступеневого контролю праці. На першому ступені контролю праці беруть участь бригадир, майстер та громадський інспектор з охорони праці бригади. Працівники щоденно перед початком праці перевіряють на своїх ділянках стан робочих місць, виявлені недоліки і порушення відмічаються в журналі.

4.4 Санітарно-гігієнічні заходи

Для створення нормальних умов потрібно передбачати санітарно-побутові приміщення, а саме: гардероби, їдальні, приміщення для сушки, душові кабінки, санвузли.

Санітарно-гігієнічні приміщення треба облаштовувати внутрішнім водопроводом, каналізацією, санвузлом, вентиляцією.

Головним завданням виробничої санітарії є вдосконалення будівельно-монтажних робіт і технологічних пристроїв з метою повного усунення шкідливих виробничих факторів на виконуючих працівників: -усунення нездорових умов праці; -наукове обґрунтування питань санітарного законодавства.

4.5 Пожежно-профілактичні заходи

Для розробки ефективних і економічних обґрунтованих засобів попередження пожеж і вибухів необхідно правильно визначити параметри горючих речовин, які застосовують в будівництві, оцінити пожежонебезпеку і її значність. Пожежо- і вибухо- небезпечні речовини, матеріали – один із основних даних при виборі конструкцій будівель і споруд, технологічного обладнання, електроапаратури, засобів амортизації і транспорту, приладів

контролю. При визначенні вогнестійкості будівель враховують ймовірність виникнення і поширення пожежі або вибуху.

Переважає кількість пожеж на будівництві виникає в результаті не дотримання елементарних протипожежних заходів. Робітники прийняті на будівництво в обов'язковому порядку отримують інструктаж про заходи пожежної безпеки і в разі коли виникає небезпека – вміння користуватися первинними засобами пожежогасіння. Для збору сміття передбачені контейнери. Для куріння відводяться певні місця. На будівельному майданчику для протипожежних цілей використовується тимчасовий водопровід. На кожному будівельному майданчику встановлюється телефон для швидкого повідомлення про пожежу.

4.6 Висновки до розділу

У результаті проведеного дослідження встановлено, що екологічно орієнтоване проєктування сакральних споруд є важливою складовою сучасної архітектурної практики, особливо в умовах історичних малих міст. Гармонійне поєднання храму з природним ландшафтом, збереження існуючих зелених насаджень та врахування природних умов сприяють формуванню сприятливого духовного й екологічного середовища.

Застосування природних матеріалів і енергоефективних технологій дозволяє зменшити негативний вплив будівництва на довкілля, підвищити експлуатаційні характеристики споруди та забезпечити її довговічність. Дотримання принципів охорони культурної спадщини й ландшафтного середовища забезпечує спадкоємність архітектурних традицій і збереження історичної ідентичності міста. Таким чином, екологічний підхід до проєктування сакральної архітектури виступає важливим чинником сталого розвитку та формування якісного міського простору

Список літератури:

- [1] Фото дерев'яної церкви Святого Архангела Михаїла у м. Комарно. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Архистратига_Михаїла_\(Комарно\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Архистратига_Михаїла_(Комарно))
- [2] Фото мурованої церкви Святого Архистратига Михаїла у м. Комарно. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Komarno_St_Michael_Church.jpg
- [3] Фото церкви святих апостолів Петра і Павла у м. Комарно. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святих_апостолів_Петра_і_Павла_\(Комарно\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святих_апостолів_Петра_і_Павла_(Комарно))
- [4] Фото костелу Різдва Пресвятої Богородиці у м. Комарно. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Різдва_Пресвятої_Богородиці_\(Комарно\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Різдва_Пресвятої_Богородиці_(Комарно))
- [5] Фото церкви Святого Юра у м. Дрогобич. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Юра_\(Дрогобич\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Юра_(Дрогобич))
- [6] Фото церкви Воздвиження Чесного Хреста у м. Дрогобич. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Воздвиження_Чесного_Хреста_\(Дрогобич\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Воздвиження_Чесного_Хреста_(Дрогобич))
- [7] Фото церкви Різдва Пресвятої Богородиці у м. Самбір. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Різдва_Пресвятої_Богородиці_\(Самбір\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Різдва_Пресвятої_Богородиці_(Самбір))
- [8] Фото костелу Святого Івана Хрестителя у м. Самбір. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Святого_Івана_Хрестителя_\(Самбір\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Святого_Івана_Хрестителя_(Самбір))
- [9] Фото церкви Різдва Пресвятої Богородиці у м. Рудки. — Mista.ua: фотогалерея українських міст. — URL:
https://mista.ua/Фотогалерея/Церкви,_собори/church-of-the-nativity/3162/?setcity=1480

- [10] Фото костелу Успіння Пресвятої Богородиці у м. Рудки. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Успіння_Пресвятої_Богородиці_\(Рудки\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Успіння_Пресвятої_Богородиці_(Рудки))
- [11] Фото церкви Перенесення мощей Святого Миколая у м. Городок. — Карта Української Греко-Католицької Церкви (UGCC Map). — URL: <https://map.ugcc.ua/view/2568-tserkva-perenesennya-moshchey-svyatogo-mykolaya-m-gorodok-lvivska-oblast>
- [12] Фото костелу Воздвиження Чесного Хреста у м. Городок. — Вікіпедія: вільна енциклопедія. — URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Воздвиження_Чесного_Хреста_\(Городок\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Воздвиження_Чесного_Хреста_(Городок))
- [13] Степанюк А., Кюнцлі Р. *Проектування українських церков*. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. — 256 с.
- [14] Слободян В. *Церкви України: Перемиська єпархія*. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. — 400 с.
- [15] Жолтовський П. *Українське мистецтво XVII–XVIII ст.* — Київ: Мистецтво, 1981. — 320 с.
- [16] Липка Р. *Сакральна архітектура Галичини: традиції та новації*. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. — 312 с.
- [17] Тимошенко Л. *Малі міста Галичини: історія і культурна спадщина*. — Львів: Каменяр, 2015. — 280 с.
- [18] Сайт міста Комарно — Історія міста, архітектурна спадщина. — URL: <https://komarno.in.ua/> (дата звернення: 15.10.2025).
- [19] Галичина культурна: Архітектурна спадщина Львівщини. — URL: <https://galinfo.com.ua/> (дата звернення: 15.10.2025).

